

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА

ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина»

До захисту
Максименко

Студентка 2 курсу магістратури заочної
форми навчання спеціальності 281
«Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Парламентаризм та парламентська
діяльність»

Дорошенко Ельміра Равільівна

Науковий керівник доктор юридичних наук
Максименцева Надія Олександрівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань
Студентка _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри парламентаризму від
08 12 2023р., протокол № 14

Завідувач кафедри парламентаризму, доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна

(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Дорошенко Е. Р. Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина. - Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Парламентаризм та парламентська діяльність». - Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м.Київ 2023.

Тема дослідження магістерської роботи - аналіз парламентського контролю за захистом прав людини і громадянина в Україні. Об'єктом дослідження є структури, процедури та інструменти, які використовуються парламентами для нагляду за правами людини і громадянина. Основний предмет роботи - оцінка ефективності цих механізмів та їх вплив на законодавство, реформи, захист прав меншин і вразливих груп населення. Аналізуються позитивні та негативні аспекти роботи парламентських структур у цій сфері, виявлення проблем та пошук шляхів їх подолання.

Робота складається з трьох основних розділів, що розглядають ключові аспекти парламентського контролю у сфері прав людини і громадянина в Україні. У першому розділі розглядаються теоретичні основи контролю, включаючи загальні поняття, історію та різні види парламентського контролю, а також роль парламенту у захисті прав людини і громадянина. Другий розділ аналізує різні інструменти контролю, такі як роль парламентських комітетів, уповноважений парламентар з прав людини та громадська участь у формуванні політики прав людини. У третьому розділі зосереджено увагу на практиці парламентського контролю прав людини і громадянина в Україні через аналіз національного законодавства, взаємодії з міжнародними організаціями, проблем та можливих шляхів вирішення цих проблем, зокрема в період воєнного стану.

Дослідження відзначає важливість захисту прав через участь парламенту для стабільності. Парламент сприяє створенню законів, гарантуючи права громадян. Уповноважений Верховної Ради та Комітети відіграють ключові ролі. Виявлено проблеми: недостатній контроль та низька усвідомленість громадськості. Важливо захищати права під час конфліктів, особливо воєнних. Співпраця з міжнародними організаціями необхідна для ефективного захисту.

Ключові слова: парламентський контроль, права людини, права громадянина, законодавство, Верховна рада України, комітети Верховної ради України, громадська участь, порушення прав, дискримінація, обмеження конституційних прав і свобод людини.

ANNOTATION

Doroshenko E. R. Parliamentary control in the sphere of human and citizen rights. - Qualifying master's thesis on manuscript rights.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 «Public Management and Administration», specialty: 281 «Public Management and Administration» of the educational and professional program «Parliamentarism and parliamentary activity». – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The research topic of the master's thesis is the analysis of parliamentary control over the protection of human and citizen rights in Ukraine. The object of the study is the structures, procedures and tools used by parliaments to monitor human and citizen rights. The main subject of the work is the evaluation of the effectiveness of these mechanisms and their impact on legislation, reforms, protection of the rights of minorities and vulnerable population groups. The positive and negative aspects of the work of parliamentary structures in this area, the identification of problems and the search for ways to overcome them are analyzed.

The work consists of three main sections that consider key aspects of parliamentary control in the field of human and citizen rights in Ukraine. The first

chapter examines the theoretical foundations of control, including the general concepts, history and different types of parliamentary control, as well as the role of parliament in the protection of human and citizen rights. The second section analyzes various monitoring tools, such as the role of parliamentary committees, the parliamentary human rights mandate and public participation in human and citizen rights policy-making. The third chapter focuses on the practice of parliamentary control of human and citizen rights in Ukraine through the analysis of national legislation, interaction with international organizations, problems and possible ways to solve these problems, in particular during the period of martial law.

The study notes the importance of the protection of rights through parliamentary participation for stability. Parliament contributes to the creation of laws, guaranteeing the rights of citizens. The Plenipotentiary of the Verkhovna Rada and the Committees play key roles. Problems identified: insufficient control and low public awareness. It is important to protect rights during conflicts, especially war. Cooperation with international organizations is necessary for effective protection.

Keywords: parliamentary control, human rights, citizen's rights, legislation, Verkhovna Rada of Ukraine, committees of the Verkhovna Rada of Ukraine, public participation, violation of rights, discrimination, restriction of constitutional rights and human freedoms.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7-9
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	
1.1. Поняття та історія парламентського контролю.....	10-15
1.2. Види парламентського контролю в Україні.....	15-17
1.3. Основи прав людини. Роль та функції парламенту у сфері захисті прав людини і громадянина.....	17-25
Висновок до розділу 1.....	25-27
РОЗДІЛ 2: ІНСТРУМЕНТИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	
2.1. Парламентські комітети та їх роль у контролі за правами людини і громадянина.....	28-43
2.2. Уповноважений парламентар з прав людини.....	43-52
2.3. Громадська участь у формуванні політики прав людини.....	52-59
Висновок до розділу 2.....	59-62
РОЗДІЛ 3: ПРАКТИКА ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	
3.1. Національне законодавство, що регулює права людини та процедури парламентського контролю.....	63-74
3.2. Взаємодія парламенту України з міжнародними організаціями у сфері прав людини і громадянина.....	74-81
3.3. Проблематика парламентського контролю у сфері прав людини та шляхи вирішення.....	81-94
3.4. Реальність сьогодення: Парламентський контроль у сфері прав людини та обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в період воєнного стану в Україні.....	95-102
Висновок до розділу 3.....	102-103
ВИСНОВКИ.....	104-106
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	107-117

ПЕРЕЛІК УМНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

с. – сторінка

ст. – стаття

ч. – частина статті

п. – пункт статті

ЗУ – закон України

ВРУ – Верховна рада України

КМУ – Кабінет міністрів України

ТСК – тимчасові слідчі комісії

ЄС – Європейській союз

ООН - Організація Об'єднаних Націй

ВСТУП

Актуальність теми. Права людини є фундаментальними для розбудови сучасного суспільства і важливими для забезпечення гідного і безпечного існування кожної особи як громадянина певної держави.

Розуміючи та цілком розділяючи концепт прав людини членів кожного парламенту сучасних країн світи відчувають велику відповідальність за їх встановлення й забезпечення, насамперед, у таких формах як прийняття відповідних законів і рішень, здійснення парламентського (депутатського) контролю за виконанням цих законів, а також моніторингом ситуації у сфері забезпечення прав людини і громадянина, реалізації кожним його прав і свобод, еволюції прав людини тощо.

Питання прав та свобод людини, їх реалізація та способи гарантування завжди викликали інтерес у філософському, науковому дослідженні та є ключовими критеріями у законодавстві демократичного суспільства.

Парламентський контроль може допомогти запобігти порушенням прав людини, спостерігати за ситуацією та вчасно реагувати на них. Це особливо важливо в країнах, де права людини порушуються через політичні або соціальні конфлікти.

Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина є важливою частиною демократії, допомагаючи забезпечити відкриту та відповідальну владу перед громадянами. Багато країн ратифікують міжнародні договори та угоди з питань прав людини, і парламентам слід відповідати за виконання цих зобов'язань.

Активний парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина може сприяти розвитку суспільства та встановленню більш справедливих та рівних умов для всіх громадян. Теж саме стосується забезпечення прав та свобод людини, захисту демократії та гармонійного розвитку суспільства, необхідності постійного уваги, моніторингу та розвитку ефективних механізмів контролю та захисту прав людини.

Враховуючи викладене, тема дослідження є актуальною у сучасному світі з численними політичними та соціальними викликами і важливою як у теоретичному плані, так і в якості напрацювання практичних методів гарантування реалізації прав та свобод людини та громадянина.

Мета та завдання дослідження: магістерської роботи на дану тему полягає в розгляді та аналізі ролі парламентів у забезпеченні та захисті прав людини і громадянина в сучасних демократичних суспільствах. Основну увагу в цій роботі приділено парламенту України, але також проаналізуємо взаємодії з міжнародними організаціями, які теж займаються захистом у сфері прав людини і громадянина в Україні.

Конкретні цілі дослідження включають вивчення історії та еволюції парламентського контролю в галузі прав людини, аналіз сучасних механізмів та інструментів, оцінку ролі парламентського контролю у підтримці та розвитку прав людини, вивчення кращих практик та рекомендацій, дослідження взаємодії парламентів з громадським суспільством та розробку рекомендацій для покращення ролі парламентів у цій сфері.

Робота спрямована на поглиблене розуміння і підвищення ефективності парламентського контролю для підтримки прав людини і громадянина та демократії.

Об'єкт дослідження є структури, процедури та інструменти, які використовуються парламентами для нагляду за ситуацією з правами людини і громадянина. Це можуть бути спеціалізовані комітети, підкомітети, робочі групи чи спеціальні уповноважені особи, які здійснюють моніторинг, аналізують скарги громадян, вивчають реалізацію законів та міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

Також предметом дослідження є ефективність цих механізмів та їхній вплив на прийняття законодавства, проведення реформ, захист прав меншин та вразливих груп населення. Аналізуються позитивні та негативні аспекти роботи парламентських структур у сфері прав людини, виявлення проблем та шляхи їх подолання.

Теоретична та практична значущість даної роботи полягає, передусім, у розвитку теорії парламентського контролю. Це дослідження дозволить систематизувати та проаналізувати різні підходи та концепції, які застосовуються парламентами для нагляду за сферою прав людини і громадянина. Воно сприятиме формулюванню основних принципів та стандартів, які можуть бути використані в розвитку теоретичної бази парламентського контролю. Практична значущість цієї роботи визначається низкою факторів. По-перше, вона може послужити джерелом рекомендацій для органів публічної влади України для регулювання норм в сфері прав людини і громадянина. Результати дослідження можуть надати важливі вказівки для поліпшення та забезпечення ефективної ролі парламенту у гарантуванні прав людини і громадянина. По-друге, робота може сприяти підвищенню ефективності самого парламентського контролю. Знання про те, як ідеї та підходи в інших країнах впливають на захист прав людини, може сприяти покращенню практичних аспектів контролю в Україні. По-третє, робота може послужити справжньою підтримкою громадського суспільства та правозахисників. Сприяти розвитку спільних ініціатив та стратегій між громадським суспільством і парламентами для досягнення спільних цілей у сфері прав людини і громадянина.

Методологія дослідження магістерської роботи полягає у сукупності загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, пошуку й аналізі наукових джерел, порівняльному аналізі, емпіричному дослідженні. Аналіз текстів законодавчих актів та регулятивних документів, аналіз даних та кейс-стаді дозволив сфокусуватися на реальній практиці парламентського контролю у сфері прав людини. Застосування комплексного підходу дозволило детально розглянути різні аспекти парламентського контролю у сфері прав людини і громадянина, враховуючи теоретичний базис, практичні аспекти та контекст різних країн, виявити тенденції та різницю у підходах між різними країнами.

Результати дослідження будуть покликані збагатити розуміння ролі парламентів у забезпеченні та захисті прав людини.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

1.1. Поняття та історія парламентського контролю

Згідно великої української енциклопедії, а саме Бунік Микола Зиновійович, автор цієї енциклопедії, кандидат політичних наук, вважає доцільним таке визначення терміну «парламент»: «Парламент - інститут демократичного врядування, найвищий колегіальний виборний (повністю або частково) законодавчий представницький орган влади державної, що працює на постійній основі» [4]. В ст.75 Конституції України вказано: «Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України» [22]. Вона має однопалатну структуру.

Згідно, кембриджського словника: «Слово «парламент» (англ. parliament, фр. parlement тощо) походить від латинського слова parlamentum, яке своєю чергою походить від parlare – «говорити, розмовляти», його трактують як «говорильня»» [99].

В. М. Васильченко, кандидат філологічних наук, український письменник, журналіст дійшов до висновків: «Термін «протопарламент» відноситься до ранніх форм представницьких органів або найперших етапів формування парламентських установ. Протопарламентами вважаються такі представницькі органи, як Рада чотирьохсот (Стародавня Греція) та Сенат (лат. senatus, від senex - «старий, рада старійшин») і Народні збори (Стародавній Рим)» [7, с.24].

На думку українського політика, доктора політичних та юридичних наук Журавського В.С.: «етапами розвитку доктрини вітчизняного парламентаризму ХІХ-початку ХХ століть стали конституційні проекти Кирило - Мефодіївського товариства (проекти Г. Андрузького), М. Драгоманова («Вольный союз - Вільна спілка»), твори і програмні документи І. Франка, М. Грушевського. Своєрідність вітчизняної доктрини полягає у поєднанні ідей федералізму і парламентаризму; у проектуванні побудови державної влади за принципом децентралізації та

розвитку місцевого самоврядування; у схильності до двопалатного парламенту, одна з палат якого має представляти інтереси областей (М. Драгоманов); у створенні трьохступеневої системи представницьких органів, починаючи з місць (М. Грушевський); у прийнятті парламентом «народних» законів, тобто таких, що відповідають інтересам трудящого народу, у наданні важливого значення контролю за проведенням парламентських виборів, відповідальності депутата і виборців (І. Франко, М. Грушевський) тощо» [16, с.6].

Можна зробити висновок, що дослідження українського парламентаризму, які здійснюються в рамках конституційно-правових аспектів, і практичного досвіду, набуті в цій сфері, є результатом формування громадянського суспільства та створення Української держави на загальних цінностях, спільних із світовою та європейською конституційно-правовою теорією. Це охоплює такі принципи, як розподіл влади, концепція парламентаризму, становлення парламентських інституцій та впровадження демократичних механізмів впливу парламенту на інші сфери державної діяльності.

Гелей С.Д., Рутар С.М. у своєму навчальному посібнику зазначають: «Представницький орган не завжди має назву «парламент». Парламентом офіційно називають майже всі представницькі органи англосовітських країн. У Франції та інших країнах представницький орган має назву «національні збори». В деяких країнах ця назва є транскрипцією національних правових термінів. Так, у Данії - фолькстінг, в Ісландії - альтінг, в Норвегії - стортінг, в Швеції - рїкстаг, в Ізраїлі - кнесет, у деяких країнах Сходу - меджліс» [10, с.114].

Можна сказати, що парламентський контроль в Україні - це вища форма державного нагляду, яка поєднує в собі державний та громадський контроль.

Парламентський контроль є значущим інструментом для Верховної Ради України, який дозволяє отримувати точну та об'єктивну інформацію щодо виконання своїх функцій і повноважень від різних органів влади та їх посадових осіб. Це дає можливість адекватно реагувати на виявлені порушення, спрямовуючи зусилля на забезпечення дотримання конституційних норм та державної дисципліни в сферах, які належать до їх владних повноважень. Таким чином, український Парламент, як представник всього народу, виконує контроль

за використанням бюджетних коштів, дотриманням законів та ефективністю роботи міністерств і інших установ [18].

Проаналізувавши наукові роботи та законодавство Ми виділили такі суб'єкти парламентського контролю:

- контроль під час пленарних засідань Верховної Ради України включає в себе ряд заходів, спрямованих на здійснення «контрольної» функції під час обговорень у пленарному залі. Суб'єктами цього контролю є народні депутати України, які беруть участь у цих засіданнях;

- комітети та тимчасові спеціальні і слідчі комісії Верховної Ради України проводять більш детальний та спеціалізований аналіз інформації, що надходить. Частина результатів їх роботи не обов'язково потребує загального затвердження парламентом, проте ці матеріали лишаються важливими. Виділення часу на слухання в комітетах та вивчення після законодавчого впливу стає все більш популярним у всьому світі;

- «Уповноважений Верховної Ради України з прав людини» є ключовим суб'єктом парламентського контролю, здійснюючи нагляд за додержанням прав і свобод людини в Україні. Його функції включають захист прав і свобод громадян, розгляд звернень щодо порушень прав людини і громадянина, надання рекомендацій органам влади та представницьким органам з питань покращення ситуації у сфері прав людини в країні;

- Рахункова палата України виступає як важливий суб'єкт парламентського контролю. Її головним завданням є незалежний фінансовий контроль за використанням державних коштів, ефективністю їх використання та фінансовою звітністю органів влади та установ.

Об'єктами парламентського контролю виділимо:

- органи державного управління. Ці органи включають урядові структури, міністерства, державні служби та агентства, які здійснюють управління в різних сферах державної діяльності. Парламентський контроль передбачає нагляд та оцінку діяльності цих органів з метою перевірки виконання їхніх повноважень та відповідності законодавству;

- органи місцевого самоврядування та їх посадові особи. Ці органи включають у себе місцеві ради, виконавчі органи, голову місцевої державної адміністрації та інших посадових осіб, які відповідають за регіональне або місцеве управління. Парламентський контроль над органами місцевого самоврядування передбачає виконання ряду функцій, таких як перевірка відповідності їхньої діяльності законодавству, контроль за використанням місцевих бюджетних коштів, аналіз роботи місцевих владних органів щодо забезпечення потреб громадян та розвитку території, а також здійснення нагляду за виконанням прийнятих рішень та реалізацією програм розвитку;

- установи та організації, що були утворені в Україні або працюють у межах її інтересів за кордоном. Парламентський контроль цих об'єктів полягає в нагляді та оцінці діяльності цих структур з урахуванням їх відповідності законодавству, ефективності використання ресурсів та виконання визначених завдань;

- громадяни України. Громадяни виконують ключову роль у визначенні суспільних потреб, інтересів та прав громадян, а також в оцінці діяльності державних інституцій. Парламентський контроль над діяльністю та станом громадян передбачає захист їхніх прав і свобод, забезпечення соціальних гарантій та визначення дієвих механізмів взаємодії між громадянами та органами влади.

В межах своєї компетенції Верховна Рада здійснює парламентський контроль за різними об'єктами, за винятком контролю за судами та правоохоронними органами у процесі оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового розслідування, а також за здійсненням правосуддя у певних категоріях справ.

Проаналізувавши роботу українського правника - конституціоналіста Барабаша Ю. Г., ми дійшли до висновків, що основне завдання парламентського контролю не полягає в тому, щоб просто фіксувати недоліки та порушення. Важливо вживати реальні та дієві заходи для їх усунення, розкривати їх причини та приймати заходи для запобігання їм у майбутньому. Отже, мета парламентського контролю полягає у наступному: перевірці відповідності

діяльності, яка відбувається на території України або в межах її інтересів за кордоном, вимогам Конституції та законів України, а також її цілеспрямованості у соціально-економічному та політичному контексті; виявленні відхилень від конституційних вимог та державних програм; визначенні причин неправомірної або неефективної діяльності та методів, спрямованих на її покращення, оптимізацію та розвиток об'єкта контролю; виявленні передумов для притягнення винних осіб до відповідальності [5, с.40-42].

Верховна Рада України проводить парламентський контроль безпосередньо на основі Конституції та законів України, діючи у межах своєї компетенції щодо різних об'єктів контролю, за винятком судових та правоохоронних органів у сфері оперативно-розшукової діяльності, попереднього слідства та вирішення окремих правових питань. Це включає в себе надання відповідних зауважень та, у разі потреби, внесення змін до чинного законодавства і розробку заходів для нейтралізації виявлених порушень. Протягом тривалого часу в українській юридичній науці була найбільша увага приділена законодавчій функції парламенту, маючи відповідну нормативно-правову базу для номінативної, представницької та установчої функцій. У той час як контрольна діяльність парламенту була регульована фрагментарно, з колізіями та неповнотою.

Верховна Рада України має право здійснювати парламентський контроль, який може бути здійсненим безпосередньо через саму Верховну Раду або через визначені Конституцією України державні органи.

Парламентський контроль має величезне значення в Україні. Він допомагає забезпечити верховенство права, контролює діяльність уряду та інших виконавчих органів, забезпечує права та свободи громадян, бореться з корупцією, зміцнює підзвітність влади перед громадянами та сприяє розвитку правової держави. Цей механізм є ключовою складовою демократичної системи України та важливий для забезпечення прав і свобод громадян та розвитку країни [23 с.20-28].

Отже, можна зробити висновок, що парламентський контроль в Україні - це система механізмів і процедур, за допомогою яких Верховна Рада України, як

законодавчий орган, здійснює нагляд, відстежування та оцінку діяльності виконавчої влади та інших гілок держави з метою забезпечення дотримання конституційних норм, законності, ефективного управління і захисту прав і інтересів громадян.

1.2 Види парламентського контролю в Україні

В Конституції України п.33 ч.1 ст.85 зазначено: «здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом» [21]. Науковці вказують на існування двох основних видів парламентського контролю Верховної Ради України.

Конкретний розподіл основних видів парламентського контролю описано в навчальному онлайн курсі, при підтримці ЄС та Програмі розвитку ООН «Парламентський контроль»: «Якщо контроль здійснює парламент в цілому (на його пленарному засіданні) або його комісія чи комітет, то має місце власне прямий (безпосередній) парламентський контроль, якщо ж Рахункова палата або Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – непрямий (опосередкований) парламентський контроль. При цьому опосередкований парламентський контроль може бути порівняно ширшим за об'єктами, і стосуватися не тільки уряду або виконавчої влади загалом» [49, с.10].

Непрямий (опосередкований) парламентський контроль Верховна Рада здійснює щодо різних об'єктів, за винятком судів та правоохоронних органів, які ведуть оперативно-розшукову діяльність, досудове слідство та розглядають окремі категорії справ. Щодо цих об'єктів, непрямий парламентський контроль виявляється у процесі призначення шести суддів Конституційного Суду України, обрання суддів у судовій системі загальної юрисдикції (включаючи спеціалізовані суди), отриманні затвердження з боку Верховної Ради України щодо питань затримання або арешту судді, а також у призначенні трьох членів Вищої ради юстиції.

Чітко виклав свої думки Барабаш Ю. Г. в науковому збірнику щодо: «непрямого парламентського контролю Верховної Ради, що здійснюється також

і щодо діяльності Президента України, зокрема при: заслуховуванні щорічних та позачергових послань Президента про внутрішнє і зовнішнє становище України і затвердженні рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Держбюджетом, здійсненні контролю за їх використанням; схваленні рішень глави держави про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України в іншу державу або про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; затвердженні Указів Президента України про введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації; обговоренні подання Президента України про оголошення війни і укладення миру, рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань; наданні згоди на обов'язковість міжнародних договорів та денонсації міжнародних договорів України; прийнятті рішення про направлення до Президента України запиту на вимогу народного депутата, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України; здійсненні процедури усунення Президента України з поста в порядку імпічменту» [6, с.26-27].

Ми проаналізували статтю В. М. Цепенди та доповнили своїми думками, щодо прямого (безпосередній) парламентського контролю Верховної Ради України, що здійснює «щодо:

- забезпечення конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Парламентський контроль за забезпеченням прав, свобод та обов'язків людини і громадянина здійснюється Верховною Радою України через Уповноваженого Верховної Ради з прав людини;
- діяльності Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора України, інших державних органів та посадових осіб, які обираються, призначаються чи затверджуються Верховною Радою України або на призначення яких потрібна її згода. Відповідно до ст. 85 Конституції України

Верховна Рада України здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України. Контроль Верховної Ради за діяльністю Уряду України базується на схваленій нею Програмі діяльності уряду;

- фінансово-економічної діяльності держави. Здійснюється Верховною Радою на всіх стадіях бюджетного процесу та через Рахункову палату, а також при наданні згоди на призначення главою держави Голови Національного банку, при призначенні за поданням Прем'єр-міністра України Голови Антимонопольного комітету, Голови Фонду державного майна, звільнення зазначених осіб з посад, призначенні половини складу Ради Національного банку тощо» [94, с.7-8].

Отже, парламентський контроль в Україні є важливою складовою демократичної системи та засобом забезпечення балансу влади між виконавчою та законодавчою владою. В Україні існують різні види парламентського контролю, включаючи контроль за діяльністю уряду та виконавчої влади, фінансово-економічну діяльність держави, а також права та обов'язки громадян.

Цей контроль здійснюється через розгляд та прийняття рішень у Верховній Раді, включаючи схвалення програм уряду, затвердження бюджетів та нагляд за виконанням законів та обов'язків. Важливою частиною цього процесу є робота парламентських комітетів та спеціалізованих органів, які допомагають забезпечити ефективний контроль за урядом та виконавчою владою в Україні.

1.3. Основи прав людини. Роль та функції парламенту у сфері захисті прав людини і громадянина

Починаючи з періоду Другої світової війни, основні права людини, що властиві кожній особі за народженням, поступово стали відзначатися в національних конституціях та міжнародних угодах. Ці права засновані на тому, щоб гарантувати, що кожна людина - незалежно від національності, етнічного походження, соціально-економічного статусу, раси, статі, сексуальної орієнтації та інших статусів - має доступ до основних переваг і стандартів, які визнаються у всіх людей і забезпечують нашу гідність. Міжнародне право з прав людини та

національні конституційні гарантії покладають на держави обов'язок утримуватися від дій, що порушують ці базові стандарти. Крім того, вони створюють обов'язки для держав діяти активно, з метою захисту, підтримки та забезпечення практичної реалізації цих прав. Наприклад, без доступу до функціональної системи медичної допомоги та санітарного контролю, особа не зможе скористатися своїм правом на охорону здоров'я. Також, відсутність незалежної і об'єктивної системи юстиції підриває сутність права на справедливий судовий процес.

На сьогодні, коли в світі знову існує ера війн, конфліктів та несправедливості перегляд уявлення про права людини, зміст цінностей, що стоять за цим поняттям, а також осмислення складових, унікальних аспектів та основ регулювання, стають насущною потребою для юридичного мислення та інших галузей соціальних наук. Усі ці проблеми, включаючи інші, безпосередньо пов'язані з правами людини, оскільки вирішення їх має вплив не тільки на рівень комфорту життя, а також на збереження людства на Землі. У сучасних умовах права людини виступають як один із основних принципів суспільного розвитку у демократичному суспільстві, обмеженням свавілля влади держави та фундаментом формування правової держави.

Перш за все, треба визначити саму суть поняття «захист прав людини». Захист прав людини - це система заходів, правових, соціальних та інших, спрямованих на забезпечення та збереження прав та свобод кожної особи. Цей процес включає в себе визнання, захист від порушень і відновлення прав людини в разі їхнього порушення. Захист прав людини може бути здійснюваний через правові механізми, міжнародні стандарти, громадські організації, а також інші інституції та засоби. Головна мета захисту прав людини полягає в забезпеченні справедливості, рівності та гідності для всіх осіб. Також, слід зазначити, по-перше, що права та свободи людини є первинними і більш широкими, ніж права громадянина. По-друге, важливо врахувати, що поняття «права» і «свободи» не є тотожними і мають відмінності, особливо щодо механізму їх реалізації. По-третє, розвиток прав і свобод пов'язаний з історичним розвитком людства. По-

четверте, різновиди прав та свобод безпосередньо корелюють із суспільними та державними змінами.

Найважливішим універсальним документом з прав людини є Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ). На офіційному сайті Верховної Ради України, де є повний текст Загальної декларації прав людини вказано: «декларація, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року в Паризькому палаці Шайо» [17]. Декларація виникла наслідком прямого досвіду Другої світової війни і є першим універсальним висловленням невід'ємних прав, що належать кожній людині. Вона є важливим законом, який захищає права людини, а її статті послужили основою для подальших міжнародних угод, регіональних документів з прав людини, конституцій країн та інших правових актів. Кожна держава та кожна людина повинна дотримуватись невідчужуваних прав та свобод людини [97].

Перелік прав людини закріплені у міжнародному праві. Чіткий перелік прав наведено у «Міжнародному пакті про громадянські і політичні права», в основу якого покладено Загальну декларацію прав людини: «право на життя (ст. 6); заборона піддання катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, неприпустимість без вільної згоди людини піддання її медичним чи науковим дослідкам (ст. 7); заборона рабства і работоргівлі в усіх їх видах та примусової праці (ст. 8); право кожного на свободу та особисту недоторканність (ст. 9); право осіб, позбавлених волі, на гуманне поводження і поважання гідності (ст. 10); право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання (ст. 12)» [27].

Ці права представляють собою найбільш точне та узагальнене втілення суті природного права - свободи індивідуальної, автономної особи. Тому в сучасних демократичних країнах ці норми, з точки зору юридичної сили, не тільки не поступаються національним законам на всіх рівнях, але мають пріоритетну юридичну дію щодо них.

Хмелевська Н.А. вважає: «поняття «права людини» ґрунтується на гуманістичному змісті ідеї юридичного закріплення загальнолюдських, видових потреб та інтересів членів суспільства. Концепція прав людини як абсолютного

втілення права націлена на захист первинних передумов гідного людського існування, незалежно від статі, віку чи раси та національності, соціального положення в суспільстві. Гідне існування - це той мінімум необхідних матеріальних та духовних благ, які суспільство справді повинно забезпечити всім своїм членам вже тому, що вони тут народилися. Саме звідси походить вираз, що права людини природні, невід'ємні та дані від народження. Посягання на права, їх масове порушення загрожують досягнутому рівню свободи та можливостям самореалізації особистості» [93, с.83].

Парламент, як законодавчий орган держави, виконує низку ключових функцій та ролей у захисті прав людини і громадянина в суспільстві, і це має дуже важливий вплив на гармонійне функціонування демократичної організації та гарантування безпеки прав і свобод громадян. Парламент країни виступає як ключовий інститут у створенні та забезпеченні системи, яка гарантує захист та здійснення прав людини на рівні законодавства та практики.

Захист прав людини чітко закріплені в українському законодавстві, починаючи з найвищого законодавчого акту - Конституції України. В Конституції: «в розділі 2 закріплені права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [21]. Згідно, ст.21 Конституції України: «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [22].

Згідно ст. 3 Конституції України: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [22]. У правовій державі людина, її права та свободи є основною соціальною цінністю, і усі заходи у сфері державного управління повинні спрямовуватися на їхнє гарантування та повну реалізацію в суспільному житті. Конституційний лад України базується на визнанні людського життя, здоров'я, гідності, честі, недоторканості та безпеки як найвищих соціальних цінностей, і має пріоритетність у захисті прав та свобод людини. Гарантування прав та свобод є основним обов'язком держави, яка несе відповідальність перед людиною та суспільством за свою діяльність.

Принцип верховенства права відображений як основний принцип у Конституції України. У статті 8 зазначено: «в Україні визнається і діє принцип верховенства права» [22]. Доктор юридичних наук Копча В. В. вважає, що «в концептуальному плані верховенство права полягає в обмеженні свавілля публічної влади щодо суспільства і щодо окремої особи. Окреслити межу такого свавілля може або безпосередньо суд або правовий принцип чи правова норма, які потенційно можуть бути застосовані або реально застосовуються судом. Різні шляхи формування системи верховенства права - суд через застосування прав людини безпосередньо створює систему конституції (англійська традиція) чи її створює народ через здійснення установчої влади (європейська континентальна традиція) - не грає принципового значення» [24, с.33-34].

Окрім ключових конституційних положень, таких як принцип верховенства права та інші, визначені в початкових статтях Конституції України, які складають стійку правову основу для статусу людини в Україні, її конституційні права та свободи подані в: «другому розділі Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»» [21]. Ці норми, разом із зазначеними вище конституційними принципами, визначають конституційний статус особи. Упереджені в нормативах чинного законодавства, вони узгоджені з цими нормами та визначають правовий статус особи, захист та реалізацію якого ставлять перед собою основні завдання правового регулювання та діяльності управлінських структур державного апарату.

Доктор юридичних наук, професор Авер'янов В. Б. щодо реалізації захисту прав і свобод людини вважав наступне: «для того, щоб управлінські ланки активно діяли у цьому напрямі, а громадяни мали реальну можливість дієво впливати на забезпечення своїх прав і законних інтересів, необхідно реалізувати цілий ряд умов як з боку органів державного управління, так і з боку самих громадян. Ці умови, однак, не можуть розглядатися виключно у прагматично-практичному плані, оскільки розглядувана проблема має дуже важливий для її розуміння методологічний аспект. Саме у методологічному плані великого значення набувають підходи до вирішення більш загальних проблем, наприклад, про особистість як ціннісний орієнтир в організації та діяльності апарату

державного управління, про співвідношення прав і обов'язків громадян з компетенцією органів державного управління, про критерій особистості у визначенні ефективності управлінської діяльності тощо. Без визначення цих підходів важко визначити й основні орієнтири для практики державного управління щодо охорони прав і свобод людини» [3, с.2-3].

В Конституції України окрім прав людини також закріплені «права громадянина». Адже другий розділ основного закону України, де закріплені чіткі права несе назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», тому ці два поняття даних іменників рівно закріплені нормами. Отже, проаналізувавши роботу на тему співвідношення цих понять Т.В. Шулякової та С.В. Бобровник, ми дійшли висновку: «Права людини є основними, вони притаманні всім людям від народження, незалежно від того, чи є вони громадянами держави, в межах якої живуть, чи ні, а права громадянина включають в себе лише ті права, які закріплюються за особою в силу її приналежності до держави (громадянство)» [96, с.94-96].

Наведемо чіткий перелік прав людини і громадянина, закріплених в: «Конституції України:

- право на життя (ст.27);
- право на повагу гідності (ст.28);
- право на свободу та особисту недоторканність (ст.29);
- недоторканність житла (ст. 30);
- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст.31);
- невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32);
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання для тих, хто на законних підставах перебуває на території України, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ст.33);
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст.34);
- право на свободу світогляду і віросповідання (ст.35);

- право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст.36);
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст.38);
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст.39) та право на індивідуальні чи колективні письмові звернення до влади (ст.40);
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст.41);
- має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст.42);
- право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст.43), мають право на страйк (ст.44) та право на відпочинок (ст.45);
- мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості (ст.46);
- право на житло (ст.47);
- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст.48);
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст.49);
- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст.50);
- право на вільний шлюб та права неповнолітніх дітей на їх утримання батьками. А непрацездатні батьки мають право на піклування повнолітніми дітьми (ст.51);
- право на освіту(ст.53);

- право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів влади і самоврядування та їх посадові та службові особи (ст.56);
- право знати свої права і обов'язки кожній людині (ст.57);
- право на професійну правничу допомогу (ст.59)» [22].

Отже, можна зробити висновок, що закріплені в Конституції України права людини та громадянина визначають широкий спектр основних свобод і гарантій, що охоплюють різноманітні сфери життєдіяльності особи.

Роль парламенту в Україні у захисті прав людини і громадянина полягає в забезпеченні створення законодавчих умов та контролі за їх виконанням для гарантування прав та свобод громадян в країні. Докладніше роль парламенту включає наступні аспекти:

- законодавча функція: «парламент приймає закони, які забезпечують права та свободи громадян України. Ці закони визначають правові рамки та гарантії, що забезпечують захист прав людини в країні»;
- нагляд і контроль: «парламент відіграє роль нагляду за виконанням законів та прав людини в Україні. Він може проводити слухання, розглядати скарги громадян, ініціювати розслідування та вимагати від уряду звіту про заходи, які були прийняті для забезпечення прав людини»;
- міжнародні зобов'язання: «парламент ратифікує міжнародні угоди та конвенції про права людини, зобов'язуючи тим самим державу до їх виконання. Він також здійснює контроль за виконанням міжнародних зобов'язань в цій сфері»;
- реформи та законодавчі ініціативи: «парламент може ініціювати законодавчі реформи та вдосконалення законодавства, щоб забезпечити більший захист прав людини. Він приймає рішення щодо політичних, соціальних та економічних реформ, які впливають на права громадян»;
- громадський діалог: «парламент може взаємодіяти з громадськими організаціями та громадянами для врахування їхніх думок та пропозицій у

процесі законодавчих ініціатив та прийняття рішень, що стосуються прав людини»;

- освіта та інформування: «парламент може здійснювати освітню діяльність, розповсюджувати інформацію про права людини та сприяти підвищенню правової культури серед населення».

Висновок до розділу 1

Теоретичні основи парламентського контролю та прав людини і громадянина взаємодіють, створюючи фундамент для забезпечення ефективності та легітимності діяльності держави. Парламентський контроль, який визначається нормами та принципами конституційного ладу, забезпечує взаємодію різних гілок влади та надає можливість розв'язувати питання, що стосуються сфери прав та свобод людини і громадянина.

Парламентський контроль є важливим механізмом для забезпечення дотримання прав людини і громадянина в суспільстві. Він дозволяє парламенту виконувати свої функції у сфері законодавства, нагляду, контролю та представництва на користь громадян. Такий контроль полягає в спостереженні, аналізі та оцінці діяльності уряду, установ та інших державних органів у виконанні їх завдань щодо прав людини. Теоретичні основи парламентського контролю прав людини і громадянина покликані забезпечити баланс влади та контролю за діяльністю владних структур, щоб гарантувати дотримання прав та свобод громадян. Парламент виступає як ключовий суб'єкт цього контролю, створюючи нормативну базу, проводячи розслідування, забезпечуючи відповідність законодавства міжнародним стандартам та сприяючи діалогу з громадськістю. Зрозуміння теоретичних та практичних аспектів парламентського контролю та прав людини є важливим для забезпечення ефективного функціонування демократичних систем та зміцнення правової державності. Такий контроль сприяє покращенню якості законодавства,

забезпеченню відповідності законів міжнародним стандартам прав людини, а також підвищенню рівня захисту прав громадян та їхньої гідності.

Права людини - це невід'ємна, невідчужувана та універсальна сукупність прав, які мають кожна людина просто за своєю людською природою. Ці права визнаються міжнародними законами та стандартами, і вони повинні захищатися та дотримуватися у всіх суспільствах. Це не тільки гарантія захисту особистості, свободи та безпеки кожної людини, а й основоположний принцип утворення справедливого та рівного суспільства. Права людини передбачають доступ до освіти, медичного обслуговування, справедливого судочинства, свободи вираження думки та віросповідання і також забезпечення захисту від будь-яких проявів дискримінації та насильства.

Забезпечення та захист прав людини і громадянина вимагає спільних зусиль урядів, міжнародних організацій, цивільного суспільства та кожного окремого індивіда. Це постійний процес, який потребує уваги, дій та відповідальності всіх сторін, щоб забезпечити повагу та дотримання прав кожної людини у всьому світі.

В Україні права людини і громадянина закріплені на різних рівнях правової системи. Основу для їх гарантування складає Конституція України, яка визначає основні права та свободи громадян. Це включає право на життя, свободу слова, вираження думки, освіту, медичну допомогу та інші.

Крім того, Україна є учасницею численних міжнародних договорів та угод з прав людини, таких як: «Конвенція про захист прав людини та основних свобод; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права» [31]. Ці угоди мають значення в українській правовій системі та надають правам людини пріоритет перед національним законодавством.

Національне законодавство України також визначає права людини і громадянина і регулює їх захист у різних сферах життя. Основна мета цього законодавства полягає у забезпеченні реалізації прав і свобод кожного громадянина країни. Такі права включають право на справедливий суд, право на

працю, права мігрантів та біженців, права дітей, а також права осіб з інвалідністю, серед інших.

У цілому, права людини в Україні забезпечуються через різні рівні правової системи: від Конституції до міжнародних угод та національного законодавства, маючи на меті забезпечення захисту та реалізації цих прав для кожного громадянина країни.

РОЗДІЛ 2

ІНСТРУМЕНТИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

2.1. Парламентські комітети та їх роль у контролі за правами людини і громадянина

Коли йдеться про парламент, зазвичай уявляють 450 депутатів і політичні формації, до яких вони приналежать. Проте структура Верховної Ради є набагато більш різноманітною. Крім фракцій і депутатських груп, народні обранці також об'єднуються в інші «спільноти» для організації роботи, такі як парламентські комітети з різних тематик, тимчасові слідчі та тимчасові спеціальні комісії.

Парламентськими комітетами в Україні є Комітети Верховної Ради України. Згідно, «Закону України «Про комітети Верховної Ради України»: «це орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій» [58].

Кожне скликання Верховна Рада України приймає рішення про кількість комітетів, їх найменування та функції, а також встановлює мінімальну та максимальну кількість членів, які можуть бути включені до одного комітету [54].

Згідно «Постанови ВРУ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання»: «у Верховній Раді України 9-го скликання (2019–2024 роки) створено 23 постійні комітети. Кожен із них формується з числа народних депутатів та має власний секретаріат. Розмір секретаріатів комітетів здебільшого визначається пропорційно до кількості народних депутатів у комітеті. Секретаріат складається з державних службовців – головних та провідних консультантів. Відповідно до кваліфікаційних вимог, такі консультанти є юристами, окремі з них мають науковий ступінь кандидатів і докторів юридичних або інших суспільних наук» [54].

Конституційний суд України в каталозі юридичних пропозицій, щодо удосконалення парламентського контролю наголосив: «Комітети Верховної Ради не є самостійними суб'єктами парламентського контролю. Вони беруть участь у його здійсненні лише на стадії підготовки та попереднього розгляду питань, віднесених до сфери парламентського контролю Верховної Ради України» [40].

Згідно «Розпорядження Голови Верховної Ради України «Про затвердження Положення про Апарат Верховної Ради України»: «Організаційне, правове, наукове, інформаційне, документальне та матеріально-технічне забезпечення діяльності комітетів здійснює Апарат Верховної Ради України. Комітети ВРУ опікуються питаннями, що належать до сфери їхніх повноважень» [84].

Згідно ст.3 «Закону України «Про комітети Верховної Ради України»: «парламентські комітети України будують свою роботу на принципах: верховенства права, законності, гласності, їх рівноправності, доцільності, функціональності, плановості, наукової обґрунтованості, колегіальності, вільного обговорення і вирішення питань» [58].

Згідно другому розділу «Закону України «Про комітети Верховної Ради України»: «Комітети виконують такі функції (перелік не вичерпний):

- законопроектну (ст.12):
  - розробка проектів законів, інших актів ВРУ;
  - попередній розгляд і підготовка висновків до законопроектів; доопрацювання окремих законопроектів;
  - внесення висновків до перспективного планування законопроектної роботи;
- організаційну (ст.13):
  - планування власної роботи;
  - збирання та аналіз інформації з питань, що належать до повноважень комітету, організація слухань з цих питань;
  - підготовка питань на розгляд ВРУ;
  - розгляд звернень та інше;

- контрольну (ст.14):
  - аналіз практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предмета відання комітетів, підготовка та подання відповідних висновків і рекомендацій на розгляд Верховної Ради України;
  - контроль за виконанням Державного бюджету України в частині, що належить до предмета їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом; організація та підготовка парламентських слухань за дорученням Верховної Ради України;
  - організація та підготовка слухань у комітетах;
  - розгляд на своїх засіданнях або під час слухань у комітеті звітів, доповідей та інформації державних органів та посадових осіб, які у передбачених законом випадках подаються до Верховної Ради України, здійсненні попередньої підготовки питань щодо розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України таких звітів, доповідей та інформації» [58].

Основний чинний комітет з питань про права людини має назву: «Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин».

На офіційному сайті даного Комітету зазначений «витяг з Додатку до Постанови Верховної Ради України № 19-ІХ від 29 серпня 2019 року», щодо предметів відання Комітету, що визначає, які конкретні теми та питання підпадають під компетенцію цього Комітету.

Отже, «предметом відання згідно витягу є:

- додержання прав і свобод людини і громадянина;
- запровадження європейських стандартів захисту прав і основоположних свобод людини в національне законодавство;
- діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- громадянство, статус іноземців та осіб без громадянства;

- законодавче забезпечення збирання і використання персональних даних про особу (крім захисту інформації та персональних даних в інформаційно-телекомунікаційних системах);
- етнонаціональна політика, міжнаціональні відносини та права корінних народів і національних меншин в Україні;
- імміграція, біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту;
- законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- співробітництво з Радою Європи (РЄ), Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у сфері додержання (захисту) прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин;
- співробітництво з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародною організацією з міграції, Радою ООН з прав людини відповідно до статутних завдань зазначених організацій, що збігаються з компетенцією Комітету;
- політика з питань тимчасово окупованих територій України;
- реінтеграція населення, що проживає на тимчасово окупованих територіях України;
- реалізація прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання;
- відновлення та розвиток деокупованих територій України;
- захист прав і свобод осіб, які порушено внаслідок тимчасової окупації частини території України або втрати контролю над її частиною;
- реалізація прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України» [36].

«Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин» є важливим органом, відповідальним за важливі аспекти прав людини, міжетнічної та національної політики в країні. Організація

та робота комітету має на меті підтримку та захист прав усіх громадян України незалежно від їхньої етнічної чи національної приналежності.

Також існує «Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики». Згідно інформації на офіційному сайті Комітету: «утворений 29 серпня 2019 у Верховній Раді України ІХ скликання. У складі комітету 17 депутатів» [35]. Перелік функцій даного Комітету у сфері прав людини зазначений на офіційному сайті даного Комітету, відповідно до «Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України»(№ 19-ІХ від 29.08.2019р.)» [54].

Отже, даний Комітет виконує, таку «діяльність»:

- державну політику у сфері свободи совісті та релігійних організацій;
- державну політику у сфері розвитку та використання державної мови та мов національних меншин в Україні;
- засади благодійної діяльності, у тому числі меценатської;
- державну політику у сфері інформації та інформаційної безпеки (крім питань, що належать до сфери національної безпеки та оборони);
- висвітлення діяльності Верховної Ради України;
- державну політику у сфері сімейно-шлюбних відносин;
- державну політику сприяння становленню інституту сім'ї, забезпечення надання державної допомоги сім'ям з дітьми, захисту безпритульних дітей, оздоровлення та відпочинку дітей» [35].

Робота «Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики» у сфері прав людини спрямована на розробку та реалізацію законодавства, спрямованого на захист та підтримку прав людини в гуманітарній та інформаційній сферах.

Значну роль у сфері прав людини і громадянина відіграє ще один чинний парламентській орган – «Комітет Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування». Згідно за інформацією з офіційного сайту даного Комітету: «утворений 29 серпня 2019 у Верховній Раді України ІХ скликання. У складі комітету 15 депутатів». Предмети відання, тобто теми та питання, які підпадають під компетенцію даного Комітету затверджені

«Постановою Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання». Зазначений на офіційному сайті Комітету такий перелік «предметів відання:

- законодавство про охорону здоров'я, у тому числі про медичну допомогу, лікувальну діяльність, лікарські засоби, медичні вироби, фармацію та фармацевтичну діяльність;
- державна політика у сферах боротьби із соціально небезпечними захворюваннями (СНІД, туберкульоз, наркоманія тощо), інфекційного контролю та епідемічної безпеки;
  - сучасні медичні технології та медична техніка;
  - розвиток трансплантології в Україні;
  - добровільне медичне страхування;
  - правове регулювання обов'язкового державного медичного страхування;
  - санаторно-курортне оздоровлення;
  - охорона материнства та дитинства, репродуктивне здоров'я населення;
- військова медицина» [41].

«Комітет Верховної Ради України з питань молоді і спорту», згідно інформації на офіційному сайті: «утворений 29 серпня 2019 у Верховній Раді України ІХ скликання, у складі комітету 7 депутатів» [42]. На нашу думку також може впливати на захист прав людини на різних рівнях через наступні способи, які затверджені на офіційному сайті Комітету:

- Комітет може активно сприяти створенню та впровадженню політики, спрямованої на підтримку та захист прав молоді. Це може включати створення програм освіти, підтримки молодіжних ініціатив, забезпечення доступу до культурних та освітніх можливостей для молоді тощо.
- Комітет має можливість розглядати питання, пов'язані з етикою у спорті, боротьбою з допінгом, забезпеченням безпеки та здоров'я спортсменів.

Це допомагає забезпечити справедливість та права спортсменів на чесні та безпечні змагання.

- Забезпечення доступу до спортивних майданчиків, програм фізичної культури та спорту для усіх шарів населення сприяє праву людини на здоровий спосіб життя.
- Комітет може також працювати над захистом соціальних прав молоді, включаючи питання освіти, працевлаштування, доступ до житла та інших соціальних послуг, що є ключовими аспектами прав людини [42].

Роль у сфері прав людини і громадянина також відіграє «Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій» [43]. Згідно офіційній інформації: «утворений 29 серпня 2019 у Верховній Раді України ІХ скликання, у складі комітету 13 депутатів» [43]. На офіційному сайті даного Комітету вказаний чіткий перелік предметів відання, затверджених «Постановою Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ». На нашу думку Комітет впливає на захист прав людини через такі аспекти:

- Комітет працює над розвитком законодавства та політики, що гарантує доступність та рівність доступу до якісної освіти для всіх громадян. Це є одним із ключових прав людини - право на освіту;
- Комітет може відстоювати і захищати свободу слова, наукових досліджень, вільний обмін ідей і думок, що є важливим аспектом прав людини;
- впливає на розвиток наукових досліджень та інновацій забезпечує розвиток суспільства, підвищує рівень життя, а також може впливати на реалізацію прав людини через впровадження нових технологій та методів покращення життя;
- Комітет сприяє розвитку інновацій та новітніх технологій, які можуть покращити якість життя, включаючи медичні технології, технології освіти та соціальні інновації;

- забезпечує освіту, яка сприяє розвитку критичного мислення, громадянської активності та участі у демократичних процесах, є важливим для підтримки прав людини.

Комітет з питань свободи слова відіграє важливу роль у гарантуванні та захисті прав людини. На офіційному сайті даного Комітету, згідно з витягом з додатку до «Постанови ВРУ від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ» зазначено: «утворений 29 серпня 2019 у Верховній Раді України ІХ скликання, у складі комітету 5 депутатів. Предметом відання, який чітко визначає, що саме покладено на даний Комітет є: забезпечення свободи слова; права громадян на інформацію; захист прав та свобод працівників ЗМІ; гарантії діяльності засобів масової інформації, захист прав журналістів і працівників засобів масової інформації [45].

Отже, Комітет з питань свободи слова є важливим інструментом захисту прав людини, оскільки сприяє розвитку вільного, відкритого та демократичного суспільства, де гарантуються основні свободи та права кожної людини.

«Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів» відіграє важливу роль у забезпеченні та захисті прав людини. Згідно з інформацією на офіційному сайті Комітету: «утворений 29 серпня 2019р., у складі Комітету 9 депутатів. Питання предметів відання Комітету визначені «Постановою Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-ІХ» [44]. Ми виділили основні питання, що стосуються саме захисту у сфері прав людини:

- розробка державної політики у сфері соціального захисту громадян;
- управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;
- встановлення державних соціальних стандартів та гарантій для забезпечення достатнього життєвого рівня громадян;
- регулювання гуманітарної допомоги;
- управління формуванням та регулюванням трудових відносин та зайнятості населення на державному рівні;
- підтримка соціального партнерства та громадських об'єднань сторін соціального партнерства;

- керівництво фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування та іншими соціальними фондами;
- реалізація державної політики у сфері пенсійного забезпечення;
- захист прав і соціальний захист ветеранів зони АТО, повномасштабного вторгнення РФ 24.02.2022р. та інших збройних конфліктів, жертв тоталітарних режимів, учасників Революції Гідності, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи та інших уразливих груп населення;
  - розвиток імплементації соціальних послуг для ветеранів, осіб з інвалідністю, похилого віку та осіб у складних життєвих обставинах;
  - реабілітація та підтримка ветеранів війни, осіб з інвалідністю та інших учасників операцій на забезпечення національної безпеки та оборони [44].

Даний перелік відображає широкий спектр відповідальностей Комітету, спрямованих на захист і підтримку різних груп населення, забезпечення соціальних гарантій та підвищення життєвого рівня громадянства України.

«Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації» в сфері захисту прав людини бере участь у визначенні та реалізації політик, спрямованих на захист прав та свобод людини в цифрову епоху. Згідно з інформацією на офіційному сайті Комітету: «утворений 29 серпня 2019 у Верховній Раді України ІХ скликання. У складі комітету 8 депутатів» [39]. Ми виділили важливі ключові аспекти з предметів відання Комітету, що впливають на захист прав людини:

- Комітет сприяє розробці та вдосконаленню законодавства щодо захисту персональних даних, контролює за їхнім збиранням, зберіганням та обробкою, а також забезпеченням прозорості у діяльності державних структур і бізнесу;
- Комітет визначає та впроваджує політику, яка запобігає цифровій дискримінації, забезпечуючи рівний доступ до технологій, інтернету та цифрових інновацій для всіх шарів населення;
- Комітет виробляє стратегії забезпечення кібербезпеки на рівні країни, захищаючи права людини на безпеку в цифровому середовищі та запобігаючи можливим загрозам для особистої безпеки та конфіденційності;

- Комітет сприяє розвитку програм цифрової грамотності, що допомагають людям усвідомлювати їхні цифрові права та обов'язки, розуміти ризики та переваги цифрового світу;
- Комітет виступає за захист права людини на вільне висловлювання та доступ до інформації в Інтернеті, а також боротьбу з цензурою та обмеженнями у віртуальному просторі;
- Комітет може підтримувати розробку та використання цифрових інструментів, таких як онлайн-платформи для повідомлення порушень прав людини чи цифрові інструменти для моніторингу та документування порушень.

Отже, роль Комітету у сфері цифрової трансформації полягає у забезпеченні та захисті прав людини в цифровому світі, забезпеченні цифрової безпеки та прозорості, а також у сприянні цифровій освіті та розвитку інструментів для захисту прав людини в онлайн-середовищі.

Також, в українському парламенті існує Тимчасова слідча та спеціальна комісія Верховної Ради України.

Згідно «ч.1 ст.1 Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України»: «Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України - колегіальний тимчасовий орган Верховної Ради України, що утворюється з числа народних депутатів України, завданням якого є здійснення парламентського контролю шляхом проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес» [59].

Згідно ч.2 ст.1 цього ж Закону України: «Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України - колегіальний тимчасовий орган Верховної Ради України, що створюється з числа народних депутатів України для підготовки і попереднього розгляду питань, а також для підготовки і доопрацювання проектів законів та інших актів Верховної Ради України на правах головного комітету, якщо предмет правового регулювання таких проектів не належить до предметів відання комітетів, утворених Верховною Радою України, крім випадку прийняття Верховною Радою України рішення про створення спеціальної комісії з правами головного комітету для продовження роботи над законопроектом про внесення змін до Конституції України» [59].

А в ч.3 ст.1 Закону вказано: «Організація і порядок діяльності слідчих комісій та спеціальних комісій визначаються Конституцією України, Регламентом Верховної Ради України, затвердженим Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», Законом України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» та іншими законами України» [59].

Також, згідно ст.2 цього ж Закону: «Слідчі комісії і спеціальні комісії діють на принципах верховенства права, законності, поваги та дотримання прав людини і громадянина, колегіальності, рівноправності членів комісії, вільного обговорення і вирішення питань, об'єктивності, неупередженості та обґрунтованості прийнятих рішень, висновків і пропозицій» [59].

«Норма ч.1ст.4 Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» зазначає: «Верховна Рада може утворювати тимчасові слідчі комісії. Питання про утворення тимчасові слідчі комісії включається до порядку денного пленарних засідань Верховної Ради без голосування» [59].

Діяльність тимчасової слідчої комісії ВРУ:

Тимчасова слідча комісія здійснює розслідування шляхом проведення слухань, вивчення документів, взяття показань свідків, експертних висновків і розробки рекомендаційних засобів щодо подальших кроків чи вдосконалення ситуації. Її діяльність регламентується відповідними нормативними актами та статутами. Тимчасова слідча комісія є важливим механізмом парламентського контролю, спрямованим на виявлення та вирішення проблем, що стосуються ефективності державних структур, правопорядку, а також виявлення недоліків у функціонуванні системи та розробки заходів для їх виправлення.

Згідно, «ч.7 ст.1 Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України»: «До складу Тимчасової слідчої комісії не може входити народний депутат, якщо він має близькі зв'язки з особами чи організаціями, що розглядаються, має особистий інтерес у сфері розслідування, брав участь у кримінальних провадженнях, мав конфлікт

інтересів, що стосувався розгляду чи був учасником подій, які перебувають у центрі уваги слідчої комісії» [59].

В «ч.1 ст.21 цього ж Закону вказано: «результати розслідування Тимчасової слідчої комісії викладає в письмовому звіті, який повинен містити висновки і пропозиції про: факти й обставини, які стали підставами для проведення розслідування; відомості чи обставини, встановлені Тимчасовою слідчою комісією, і докази, якими це підтверджується; відомості чи обставини, що не підтвердилися; факти й обставини, які не були перевірені, і причини цього» [59].

У пропозиціях Тимчасової слідчої комісії, які вказані в ч.3 ст.21 даного Закону, зазначається: «яким чином мають бути використані висновки тимчасової слідчої комісії в разі прийняття Верховною Радою рішення щодо них. Пропозиції Тимчасової слідчої комісії викладаються у проєкті постанови чи іншого акту Верховної Ради і вносяться на розгляд Верховної Ради» [59].

«ч.2 ст.22 Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» вказує: «за результатами розгляду висновків і пропозицій тимчасової слідчої комісії Верховна Рада може прийняти такі рішення:

- взяти до відома висновки і пропозиції Тимчасової слідчої комісії;
- припинити повноваження Тимчасової слідчої комісії;
- продовжити роботу Тимчасової слідчої комісії на визначений Верховною Радою строк, але не більше одного року з дня її утворення.

Повноваження Тимчасової слідчої комісії припиняються:

- одночасно з прийняттям Верховною Радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії;
- у разі ненадання Тимчасовою слідчою комісією звіту Верховній Раді у визначений Верховною Радою термін;
- у разі припинення повноважень Верховної Ради відповідного скликання, якою утворено Тимчасову слідчу комісію» [59].

Діяльність тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України:

Згідно, «ч.1ст.23 Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України»: «Спеціальна комісія створюється для підготовки і попереднього розгляду питань, а також для підготовки і доопрацювання проектів законів та інших актів Верховної Ради України на правах головного комітету, якщо предмет правового регулювання таких проектів не належить до предметів відання комітетів, утворених Верховною Радою України, крім випадку прийняття Верховною Радою України рішення про створення спеціальної комісії з правами головного комітету для продовження роботи над законопроектом про внесення змін до Конституції України» [59].

Ч.2 ст.23: «Спеціальна комісія створюється з числа народних депутатів України, які дали на це згоду. Кількісний склад спеціальної комісії формується з урахуванням принципу пропорційного представництва депутатських фракцій (депутатських груп).

Не може бути обраний до складу спеціальної комісії народний депутат України, у якого в разі обрання виникне реальний чи потенційний конфлікт інтересів з питань, для підготовки і попереднього розгляду яких утворюється відповідна спеціальна комісія. Народний депутат України, кандидатура якого запропонована депутатською фракцією (депутатською групою) до складу спеціальної комісії, зобов'язаний повідомити Верховну Раду України про неможливість брати участь у роботі спеціальної комісії за наявності зазначеної підстави» [59].

Ч.3 ст.23 даного Закону описує, що: «Депутатські фракції (депутатські групи) вносять пропозиції щодо персонального складу спеціальної комісії в порядку, встановленому цим Законом та Регламентом Верховної Ради України. Про утворення спеціальної комісії Верховна Рада України приймає постанову. На посаду голови спеціальної комісії не може бути обраний голова комітету. Народний депутат України за погодженням з відповідною депутатською фракцією (депутатською групою) може бути одночасно членом одного комітету і спеціальної комісії» [59].

Ч.6 ст.23: «Секретар спеціальної комісії обирається на першому засіданні спеціальної комісії з числа її членів» [59].

Ч.7 ст.23: «Голова спеціальної комісії, заступник голови та секретар комісії не можуть бути членами однієї депутатської фракції (депутатської групи)» [59]

На сьогодні діє «Тимчасова слідча комісія з питань розслідування фактів сексуального насильства, вчинених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» [55].

Згідно, «Постанови ВРУ «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів сексуального насильства, вчинених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» основними завданнями даної Тимчасової слідчої комісії є: «розслідування фактів сексуального насильства, вчинених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, а також ініціювання питання про притягнення осіб, винних у вчиненні сексуального насильства, до відповідальності, у тому числі щодо міжнародного розшуку таких осіб та здійснення співробітництва за принципом універсальної юрисдикції» [55].

Дана комісія підпадає під перелік тих, хто захищає невідчужувані права людини, адже сексуальне насилля є прямим порушенням недоторканих прав людини, оскільки воно серйозно втручає у фізичну та психологічну непорушність особи, поглиблює вразливість жертви та порушує її право на безпеку та гідність. Цей вид насильства протирічить основним принципам прав людини, таким як право на життя, свободу від тортур та жорстокому поводженню чи покаранню, а також право на недоторканність особи та особистий гідності.

На сьогодні діє ще «Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України для підготовки та комплексного врегулювання питань надання соціальних гарантій ветеранам війни, Захисникам і Захисницям України та членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» [56].

Згідно, «Постанови ВРУ «Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України для підготовки та комплексного врегулювання питань надання соціальних гарантій ветеранам війни, Захисникам і Захисницям України та членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам

сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» [56]. Дана Тимчасова спеціальна комісія у сфері прав людини має велику важливість з кількох причин:

- Ця комісія відповідає за розробку та впровадження механізмів соціальної підтримки для ветеранів війни, їх сімей та загиблих військовослужбовців. Це включає не лише фінансові допомоги, але й медичне забезпечення, психологічну підтримку, житлові умови тощо;
- Комісія працює у сфері прав людини, спрямовуючи увагу на забезпечення не лише матеріальних потреб ветеранів, а й захист їхніх прав, у тому числі права на здоров'я, рівні можливості, гідні умови життя;
- групи ветеранів та їхні сім'ї можуть стати уразливими учасниками суспільства через військові травми, психологічний стрес та інші виклики. Забезпечення соціальних гарантій сприяє стабілізації їхнього становища та інтеграції в суспільство;
- робота Комісії сприяє вшануванню пам'яті ветеранів та загиблих воїнів, робить видимим їхній внесок у захист країни. Це важливо для усвідомлення суспільством цінності служіння на користь країни та підтримки таких осіб.

Отже, робота даної Комісії є ключовою для забезпечення соціальної справедливості, захисту прав людини та збереження стабільності в суспільстві шляхом забезпечення потреб ветеранів війни та членів їхніх сімей.

Також, регулює захист прав людини «Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України щодо фінансування лікування та реабілітації військовослужбовців у медичних закладах» [57]. Зазначає чіткий перелік функцій даної Комісії: «Постанова ВРУ «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України щодо фінансування лікування та реабілітації військовослужбовців у медичних закладах» [57]. Ми виділили важливі аспекти роботи комісії, що стосується захисту прав людини:

- Комісія відповідає за розслідування можливих порушень у фінансуванні лікування та реабілітації військовослужбовців. Це важливо для забезпечення їхнього права на якісне та доступне медичне обслуговування;
- розслідування можливих фактів порушень у фінансуванні лікування дозволить виявити проблемні аспекти системи фінансування медичної допомоги військовослужбовцям. Це може покращити ефективність та прозорість використання бюджетних коштів;
- робота комісії спрямована на встановлення винних у порушеннях законодавства щодо фінансування лікування військовослужбовців. Це може призвести до покарання винних осіб та уникнення подібних порушень у майбутньому;
- розслідування допоможе виявити та вирішити проблеми у системі медичного обслуговування військовослужбовців, що може сприяти поліпшенню умов та якості лікування та реабілітації.

Отже, робота даної Тимчасової слідчої комісії є важливою для забезпечення прав військовослужбовців, виявлення та усунення можливих недоліків у фінансуванні медичного обслуговування та забезпечення відповідальності за можливі порушення законодавства. Це не лише забезпечує адекватну медичну допомогу, а й сприяє захисту прав людини. Шляхом ретельного розслідування можливих порушень законодавства в цій сфері, комісія сприяє не лише усуненню недоліків у фінансуванні, а й наголошує на важливості забезпечення гуманних умов лікування та реабілітації військових. Така робота покликана забезпечувати справедливість, права людини та зміцнювати віру в дотримання закону у сфері медичного обслуговування військовослужбовців.

2.2. Уповноважений парламентар з прав людини

Згідно «ст.101 Конституції України: «Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі

здійснює, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [22].

Основним законом щодо регулювання Уповноваженого ВРУ з прав людини є «Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [60]. Згідно «ст. 3 цього закону: «мета парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина:

- захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;
- додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина;
- запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;
- сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;
- поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;
- запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;
- сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу» [60].

В ст. 4 Закону України: зазначеного вище «Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, цим та іншими законами України. Він здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого ВРУ доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод» [60].

Згідно, «ст.5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»: «Уповноваженим може бути призначено громадянина України, який на день обрання досяг 40 років, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови, має високі моральні якості, досвід правозахисної діяльності та протягом останніх п'яти років проживає в Україні» [60].

Відповідно до «статті 11 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»: «Уповноважений має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Організація діяльності та межі повноважень представників Уповноваженого регулюються Положенням про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яке затверджується Уповноваженим» [60].

В ст. 10 даного Закону вказано: «Для забезпечення діяльності Уповноваженого ВРУ утворюється секретаріат. Структура секретаріату, розподіл обов'язків та інші питання щодо організації його роботи регулюються Положенням про секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Співробітники секретаріату є державними службовцями. Також існує Консультативна рада. Це структурна ланка Уповноваженого ВРУ з прав людини, що займається консультативною підтримкою, науковими дослідженнями, а також вивчає пропозиції щодо поліпшення стану захисту прав і свобод людини і громадянина» [60].

Доктор юридичних наук, професор Марцеляк О. В. вважає: «у законодавстві немає обмежень для Уповноваженого ВРУ, щодо посадових осіб, яких він може перевіряти у межах власної компетентності, з цього випливає, що під юрисдикцію підпадають всі без виключення, в тому числі органи державної влади на всіх рівнях, судді чи будь які інші високопосадові особи. Законом не передбачено, що Уповноважений ВРУ може мати посаду в органах державної влади, будь-який мандат чи то представницький, чи то партійний, працювати на неоплачуваній роботі, або на будь-якій іншій роботі за сумісництвом, бути членом органів місцевого самоврядування, об'єднаних громад, бути задіяним на

підприємстві чи будь-якій іншій організації тощо. Уповноважений обмежений у своїх діях виключно рішенням Верховної Ради України. Таким чином, посада Уповноваженого не може бути сумісною з будь-якою іншою діяльністю, окрім науково - викладацької» [26, с.63-65].

Вчені вказують на те, що Уповноважений ВРУ з прав людини має обов'язки, які включають утворення адміністративно-правових гарантій та здійснення адміністративних функцій та принципів у своїй роботі. Також, відповідає за моніторинг функціонування урядових органів, державних службовців і осіб, які діють від імені уряду і виконують адміністративні обов'язки. Цей вид контролю є зовнішнім та в основному запускається ініціативою омбудсмена, за вимогою, або у відповідь на скарги громадян. Розмах контролю, яким займається омбудсмен, може варіюватися і відрізнятися в різних країнах [30, с.13].

Аналізуючи «Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» можемо виділити: «основні напрями діяльності Уповноваженого ВРУ з прав людини:

- Особисті права і свободи: захист персональних даних; запобігання та протидія дискримінації; запобігання та протидія домашньому насильству, насильству за ознакою статі та торгівлі людьми;
- Громадянські та політичні права: право на інформацію; право на судовий захист; право на звернення громадян;
- Права дитини
- Економічні, соціальні та культурні права: право власності; земельні права; право на безпечне довкілля; керівні принципи ООН з питань бізнесу і прав людини; право на працю; право на соціальний захист; право на соціальний захист; право на охорону здоров'я; право на освіту; культурні права;
- права цивільних осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України;
- права військовослужбовців, поліцейських, пенсіонерів з числа осіб, звільнених з військової служби, ветеранів та членів їх сімей;

- право людини не бути підданою катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню;
- міжнародне співробітництво» [60].

Згідно, «ст.13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»: Уповноважений ВРУ під час виконання своїх обов'язків має право:

- п.1 ч.1 ст. 13 даного Закону зазначає: «має право без обмежень та перешкод здійснювати невідкладний прийом Президентом України та іншими головами урядових організацій, звертатися до голови Конституційного Суду та інших суддів чи посадових осіб, що можуть вирішувати питання, які регулюють права та свободи людини та громадян» [60].

- п.2 ч.1 ст.13 Закону: «бути присутнім на засідання Верховної Ради, Кабінету Міністрів чи інших виконавчих органів без перешкод і з власної ініціативи, якщо питання розгляду стосуються захисту прав та свобод населення чи громадянина, який здійснив відповідне звернення про захист до Уповноваженого ВРУ» [60];

- п.3 ч.1 ст.13: «за необхідності здійснювати подання до Конституційного Суду України» [60];

- п.4 ч.1 ст.13 цього Закону зазначає: «безперешкодно відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях» [60];

- п.5 ч.1 ст.13: «мати доступ до документації, що формує поле дослідження, у тому числі й до тієї, що містить інформацію з обмеженим доступом» [60];

- п.6 ч.1 ст.13 Закону означає, що Уповноважений має право: «вимагати від контролюючих органів та державних службовців здійснення ревізії і контролю щодо діяльності підприємств, організацій та установ, проведення експертизи та отримання узагальнень, рекомендацій та висновків» [60];

- згідно п.7 ч.1 ст.13: «запрошувати до справи посадовців, громадян України та інших держав засвідчити свої покази або позиції щодо певних обставин, які відбуваються по досліджуваній справі» [60];
- п.8 ч.1 ст.13 вказує, що Уповноважений має право: «відвідувати різні державні та приватні заклади без попередження про час або мету, у тому числі й організації, які мають закритий або обмежений доступ для людей» [60];
- Уповноважений може, згідно п.9 ч.1 ст.13 Закону: «мати можливість бути присутнім на різних судах та інстанціях, у тому числі й на закритих засіданнях, якщо цього вимагає людина, що ініціює звернення до Уповноваженого ВРУ» [60];
- у п.10 ч.1 ст.13 вказано, що може: «особисто або через посередника звертатися до суду, представляти інтереси осіб, які не мають можливість бути присутніми на таких засіданнях з різних об'єктивних причин не можуть захистити власні права і свободи. Також, брати участь у розгляді справ, по яких відкритті провадження, виступати у справах за різними спорами, на будь-якій стадії судового слухання» [60];
- п.11 ч.1 ст.13 Закону: «здійснювати направлення актів регулювання уповноваженого у сфері виявлення порушень відповідним органам для того, щоб вони вжили заходів для вирішення поставленої проблеми» [60];
- В заключному п.12 ч.1 ст.13 зазначено, що може: «ініціювати перевірку встановлених прав та свобод людини і громадянина відповідними державними службами, у випадку пропажі людини організувати пошукові роботи та підключати виконавчі органи до забезпечення виконання завдання» [60].

Також важливо зазначити, що органи державної влади, місцевого самоврядування, громадські об'єднання, підприємства, установи, незалежно від їх типу власності, структури кадрів та посадового персоналу, які отримали запит від Уповноваженого ВРУ, повинні співпрацювати з ним та надавати необхідну допомогу.

Проаналізувавши роботу Н. І. Стахової, В. М. Михальчук ми дійшли до висновку: функції Уповноваженого ВРУ з прав людини виявляються у зовнішніх

проявах різноманітної практичної діяльності. Він діє на підставі інформації щодо порушень прав та свобод людей або громадян, яку він отримує через звернення громадян, іноземців, посадових осіб або депутатів на різних рівнях для вирішення спірних питань в різних сферах, які стосуються захисту прав та свобод людини та громадянина [89].

Також в Україні є Регіональні територіально-регіональні представництва, які допомагають у здійсненні функцій та місії уповноваженого на різних рівнях та у різних регіонах країни. Ці представництва допомагають громадянам отримати консультації, захистити свої права та вирішити питання, пов'язані з порушенням прав людини. «Громадські приймальні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [11] є в кожній області.

Регіональні представництва Уповноваженого ВРУ з прав людини можуть включати в себе такі функції:

- Консультаційна підтримка: Надання консультацій громадянам щодо їхніх прав та можливих порушень цих прав на місцевому рівні.
- Розгляд скарг і звернень: Прийом та розгляд скарг, пов'язаних з порушеннями прав людини, що сталися на регіональному рівні.
- Просвітництво та освіта: Проведення освітніх заходів, семінарів, тренінгів для місцевих громадян з питань прав людини.
- Партнерство з громадськістю та органами влади: Співпраця з місцевими громадськими організаціями, органами влади та іншими установами для підвищення рівня захисту прав людини.

Ці регіональні представництва є важливим елементом системи захисту прав людини, оскільки вони надають можливість звертатися до Уповноваженого з прав людини на місці та отримувати допомогу у вирішенні проблем і конфліктних ситуацій, пов'язаних з правами людини. представництва Уповноваженого ВРУ з прав людини в кожній області [11].

Проаналізувавши роботи українських науковців на тему Уповноваженого ВРУ з прав людини, дуже конкретно висвітлила свою позицію Нікольська О. В. Про те, що: «наявність Уповноваженого ВРУ з прав людини в органах державної влади дозволяє створити гарантії розвитку суспільства та реалізувати принципи

прав і свобод громадян, підтвердити їх соціальну цінність. Попри те, що в країні встановлено відповідальну посадову особу, яка займається захистом прав, і разом з тим створено низку нормативних документів, які забезпечують права та свободи людей, виникає численна кількість ситуацій, які свідчать про неналежне виконання законних вимог Уповноваженого ВРУ. Це зумовлено тим, що на сьогодні всі дії Уповноваженого ВРУ повинні регулюватися нормативними документами, а якщо таких не створено, не передбачено чи не вистачає, він самостійно їх пропонує до розгляду у Верховній Раді. Однак на сьогодні близько половини надісланої документації відхиляється, таким чином, Уповноважений ВРУ не може повною мірою забезпечити виконання своїх функцій щодо захисту прав та свобод громадян. З іншої сторони, враховуючи, що частина законодавства з пропозиції Уповноваженого ВРУ все таки приймається, можна сприймати цього уповноваженого суб'єкта, як реформатора державної влади, що сприяє розвитку демократичного суспільства» [29, с.9-14].

Уповноважений ВРУ з прав людини має гарантувати головну функцію, яка полягає в захисті прав та свобод громадян і встановленні прямих комунікаційних зв'язків між соціально вразливими верствами населення та органами державної влади на всіх рівнях урядового регулювання. Уповноважений ВРУ з прав людини виступає також як посередник між громадянами і державними органами, сприяючи вирішенню конфліктів та захисту прав людей. Цей інститут є важливим елементом правозахисної системи в Україні.

Уповноважений ВРУ з прав людини проводить щорічні та спеціальні доповіді. Щорічні доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини є офіційними документами, які представляють звіт про стан прав людини в Україні за певний період часу, зазвичай за один рік. Ці доповіді складаються з докладних аналізів, оглядів та оцінок ситуації з прав людини в країні. Вони зазвичай включають в себе інформацію про захист прав громадян, випадки порушень прав людини, зусилля з боку влади у вирішенні цих питань, а також пропозиції щодо можливих заходів і поліпшень у сфері прав людини. Ці доповіді мають важливе значення, оскільки вони слугують як механізм контролю за дотриманням прав людини в країні, надають можливість оцінити прогрес і проблеми у цій області, а також

створюють основу для подальших дій і вдосконалення правової системи для захисту прав громадян [38].

«Спеціальні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» - це документи, які фокусуються на конкретних аспектах або конкретних ситуаціях, пов'язаних з правами людини в Україні. Вони можуть стосуватися різних напрямлень або осіб, виражати позицію Уповноваженого з прав людини стосовно конкретних ситуацій порушення прав або проблем, що потребують уваги.

За часи «повномасштабного вторгнення РФ на територію України (від 24.02.2022р.)» Уповноважений ВРУ з прав людини провів деякі важливі щорічні та спеціальні доповіді. Згідно з інформацією, що взято з офіційного сайту Уповноваженого ВРУ: «Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році» [38]; «Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого - 31 жовтня 2022 року» [32]; «Стан виконання Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року» [32].

Уповноважений ВРУ з прав людини відіграє важливу роль в захисті та забезпеченні прав і свобод громадян. Його функції включають розгляд скарг на можливі порушення прав людини, розслідування ситуацій, де ці права порушуються, надання порад та підтримки громадянам, інформування громадськості про їхні права та обов'язки, а також сприяння вдосконаленню законодавства та політики в сфері прав людини. Уповноважений ВРУ є незалежним омбудсменом і головним захисником прав людини в країні. Його функції спрямовані на забезпечення дотримання прав та свобод громадян, запобігання та врегулювання можливих порушень, а також підвищення правової культури та свідомості серед населення щодо їхніх прав. Уповноважений ВРУ з прав людини є важливим ланком у системі захисту прав людини, і його робота

сприяє зміцненню демократії, підвищенню рівня правової свідомості та захисту прав та свобод громадян в країні.

2.3. Громадська участь у формуванні політики прав людини

Громадська участь є необхідною складовою для функціонування будь-якого суспільства, що ґрунтується на принципах демократії. Одним із ключових проблемних аспектів у сучасних демократичних країнах є відчуття громадян відокремленості від політичних процесів.

На думку М.Р. Хомської: «поняття «громадська участь» являє собою включення керованих та керуючих (в обговорення та розробку політичних, соціально-економічних, культурних програм та проектів), вплив на прийняття рішень та контроль за їх виконанням. У межах даного визначення фактично мова йде про рівень самоорганізації громадськості на місцевому рівні влади» [92, с.81].

Зрозуміло, що українській публічній владі та інститутам громадянського суспільства ще треба пройти розвиток свідомості щодо ефективності взаємовигідних механізмів громадської участі. Ці механізми сприяють впровадженню глибоких системних реформ на користь людини та територіальних громад в Україні.

В Україні існують Громадські приймальні щодо захисту прав людини - це місця, де громадяни можуть звернутися за допомогою та консультаціями з питань, пов'язаних із захистом своїх прав та свобод. Ці приймальні можуть бути організовані різними громадськими організаціями, правозахисними фондами, а також за участю правозахисників, адвокатів, соціальних працівників та інших фахівців. Головна мета таких приймальнь полягає в наданні правової допомоги, консультацій та підтримки людям, чия права були порушені або хто потребує допомоги у справах, пов'язаних із захистом їхньої гідності та правового статусу. Це також місце, де можуть звертатися громадяни для отримання інформації про свої права та можливості їх захисту в різних сферах життя. Наприклад, на

офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини є інформація про: «Громадські приймальні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в кожній області України» [11]. На сайті розташована вся контактна інформація щодо кожної громадської приймальні у всіх куточках країни. Саме громадські приймальні більш розгорнуто описано в підрозділі 2.2. Уповноважений парламентар з прав людини.

У статті 15 «Загальної декларації прав людини» зазначено: «право на громадянство, право змінювати своє громадянство і право не бути позбавленим громадянства» [17]. Право на належність до певної держави підтверджується в різних міжнародних документах, включаючи Європейську конвенцію про громадянство Ради Європи (1997 рік). У міжнародних стандартах та нормативах терміни «національність» і «громадянство» зазвичай використовуються як взаємозамінні поняття. Як підкреслено в ст.2 Пояснювального звіту щодо Європейської конвенції про захист національних меншин: «національність «...належить до певних правових відносин між особистістю і державою, які визнаються цією державою. ...згідно з Конвенцією терміни «національність» і «громадянство» є синонімами» [53].

Право на громадянство має велике значення через його вплив на щоденне життя людей у кожній країні. Статус визнаного громадянина країни надає ряд юридичних переваг, таких як право голосу, участь у державному управлінні, доступ до соціального захисту, медичного обслуговування, освіти, постійного місця проживання, власності та працевлаштування.

Хоча кожна країна самостійно визначає своїх громадян та їхні права й обов'язки, міжнародні документи з прав людини накладають певні обмеження на державний контроль над питаннями громадянства. Зокрема, принцип недискримінації, як загальний принцип прав людини, та уникнення обмеженого безгромадянства, що обмежує свободу дій країни щодо громадянства.

Взаємодія в політичних та культурних аспектах життя є однією з ключових свобод людини, яка визнана у міжнародних угодах щодо прав людини, зокрема в «Загальній декларації прав людини». Це передбачає право на участь у вільних виборах, культурному житті суспільства, свободу мирних зібрань та об'єднань, а

також право на профспілкову діяльність. Громадянські обов'язки є не лише принципом прав людини, але й умовою ефективного демократичного громадянства для всіх людей [12].

Отже, можна сказати, що громадська участь - це система методів і дій, що організовані для вирішення проблем громади за участю її членів, об'єднуючи різні підходи та інструменти. У контексті управління це сприяє врахуванню соціальних факторів при плануванні, зменшенню соціальних та політичних ризиків під час реалізації рішень, а також адаптації управлінських стратегій під потреби громади.

Проаналізувавши роботу Сергієнко О. та Ватаманюка О. [9] ми дійшли до таких висновків:

1) Включення громадськості в процес управління є стандартним явищем у демократичному суспільстві. Залучення громадян до законотворчого процесу не завжди є легким завданням, оскільки для цього необхідно мати чітке уявлення про те, як цей процес відбувається, і куди слід звертатися - до депутата, його асистента чи Апарату парламенту.

2) Не зважаючи на це, важливо, щоб голоси громадян були чутними. Зручним способом висловлення зауважень або пропозицій є звернення до громадських організацій, які мають досвід спілкування з парламентарями. Однак можна зробити це і особисто, подавши заяву до депутата шляхом написання листа або прийти на особистий прийом. Також можливий вступ до робочих груп або громадських рад при комітетах, участь у парламентських/комітетських слуханнях чи організація громадських заходів. Кожен із зазначених методів має свої позитивні та негативні аспекти, що потребує роздумів щодо способу участі, враховуючи етап законотворчого процесу, конкретну ситуацію та наявні можливості.

3) На нашу думку дуже влучно висловили свої думки Рівненська обласна організація «Всеукраїнської громадської організації «Громадянська мережа «ОПОРА» в межах Програми USAID «РАДА: наступне покоління»» [13], що виконується «ГО «Інтерньюз Україна»:

- На допроектному етапі законотворчого процесу громадяни можуть використовувати запити, звернення, петиції, проведення громадських слухань, круглих столів, обговорень. Також на цьому етапі корисною може бути участь у роботі різних громадських, координаційних рад, проведення громадських акцій;

- На етапі внесення законопроекту - участь у засіданні парламентського комітету, лобістська діяльність, підготовка додаткових аналітичних записок для презентації законопроекту, проведення громадських акцій, участь в інших заходах, де можна розповісти про своє питання, інформаційне висвітлення, робота з депутатами, аби вони проголосували. Мета - вплинути, аби розгляд питання включити у порядок денний;

- На етапі першого та другого читання - громадські слухання, всенародне обговорення, лобізм, громадські акції, інформаційне висвітлення. Мета - ухвалення акту;

- На етапі підписання законопроекту найчастіше використовують громадські акції, аби вплинути на рішення Президента [13].

Науковці Сергієнко О. та Ватаманюк О. виділяють класифікацію процесу громадської участі в залежності від рівня впливу суспільства на ухвалення рішень:

- делегування - влада, не аналізуючи суспільні потреби, не визначаючи способи вирішення існуючих проблем, виконує завдання громадськості та підтримує незалежні громадські ініціативи, діяльність організацій громадянського суспільства;

- спільна реалізація - спільна (влади та громадськості) ідентифікація потреб громади, їх спільна реалізація через узгоджені партнерські програми;

- спільне ухвалення рішень - влада у співпраці з громадськістю та організаціями ідентифікує їх потреби, а також на партнерській основі приймає остаточне рішення щодо вирішення відповідних проблем;

- консультації - надання представникам громади одного чи декількох варіантів вирішення проблеми з метою отримання їх думки та врахування її в процесі прийняття остаточного рішення;

- інформування громадян про плани органів публічної влади – односторонній потік інформації (за певних умов може бути трансформованим у двосторонній потік інформації для налагодження зворотного зв'язку з метою дослідження суспільної думки)» [9, с.25].

Благодійні організації, наукові спілки та підприємства відіграють значущу роль у співпраці з парламентом для захисту прав людини. Їхня взаємодія може приймати різні форми і мати велике значення для забезпечення ефективного захисту прав та розвитку правової системи, наприклад:

- Наукові спілки можуть надавати експертні доповіді, аналізи та рекомендації парламентським комітетам щодо удосконалення законодавства у сфері прав людини;

- Благодійні організації можуть здійснювати громадський тиск на парламент щодо певних проблем та порушень прав людини. Вони можуть організовувати кампанії, підписувати петиції та звертатися до депутатів для залучення уваги до важливих питань;

- Підприємства та благодійні організації можуть співпрацювати з парламентом у реалізації конкретних програм та проєктів, спрямованих на покращення ситуації з правами людини, вкладаючи ресурси, фінансову підтримку чи експертні знання.

Ці групи можуть активно лобіювати прийняття певних законодавчих актів або ініціювати законопроекти для поліпшення законодавства з питань прав людини. Ця взаємодія допомагає зробити парламентську роботу більш відкритою, обґрунтованою та спрямованою на підтримку і захист прав людини. Разом із цим, така співпраця сприяє підвищенню свідомості громадськості, зміцненню правової культури та забезпеченню справедливого та гуманного суспільства.

На сьогодні, під час повномасштабної війни на території України захист прав людини є однією з найважливіших функцій держави. «Уповноважений Верховної Ради України з прав людини» приймає безпосередню участь в даному захисті. Однією з важливих дій є координація та згуртованість роботи у сфері захисту прав людини, як в цілому так і від злочинних дій РФ. За 2023 рік

Уповноважений ВРУ з прав людини домовився та склали меморандуми з такими організаціями:

1. ««Національна асоціація адвокатів України» та Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [31];
2. Корпорацією Healthright International в Україні [31];
3. Громадською організацією «Розвиток громадських компетентностей в Україні» для впровадження проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» [31];
4. Національною академією правових наук України [31];
5. «Національною Радою України з питань телебачення та радіомовлення» [31];
6. Організацією «Orphans Feeding Foundation» щодо повернення українських дітей, незаконно депортованих або переміщених у межах тимчасово окупованих територій [31];
7. Міністерством соціальної політики України, «Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ)» для забезпечення сталої реформи соціальної політики та кращого догляду для дітей в Україні [31];
8. «Інститутом педіатрії, акушерства і гінекології Національної академії медичних наук України» [31];
9. «Міжнародним Фондом охорони здоров'я та навколишнього середовища «Регіон Карпат» НЕЕКА» [31];
10. Міжнародним благодійним фондом «Українська фундація громадського здоров'я» [31];
11. Національним університетом «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» [31];
12. Благодійною організацією «Благодійний фонд Голоси дітей» [31];
13. Благодійною організацією «Благодійний фонд Бі Ен Енжел – Україна» [31];
14. Благодійною організацією «Серце Азовсталі» [31];
15. Програмою USAID «Демократичне врядування у Східній Україні» через Кімонікс Інтернешнл Інк [31];

16. Благодійною організацією «Благодійний фонд Посмішка ЮА» [31];
17. Торгово-промисловою палатою України [31];
18. Уповноваженим з прав дитини Республіки Польща [31];
19. Координаційним центром з надання правової допомоги [31];
20. Благодійною організацією «Благодійний фонд Стабілізуєшен Суппорт Сервісез» [31];
21. Громадською організацією «Україна без тортур» [31];
22. Агенцією із захисту персональних даних Іспанії [31];
23. Представництвом Данської Ради у справах біженців в Україні;
24. «Структурою Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок» [31];
25. «Київським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України» [31];
26. Представництвом Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні для захисту прав дітей, які постраждали від війни внаслідок збройної агресії Російської Федерації [31].

Всі меморандуми та співпраця з іншими організаціями минулих років представлені на «офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини» [31].

Щодо громадських організацій з захисту прав людей, то найбільші організації об'єднані в асоціацію: Українська Гельсінська спілка з прав людини. Згідно інформації на офіційному сайті спілки: «Це найбільша в Україні асоціація громадських правозахисних організацій, метою якої є сприяння практичному виконанню гуманітарних статей Заключного акту Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) 1975 року, інших прийнятих на його розвиток міжнародних правових документів, а також усіх інших зобов'язань України в сфері прав людини та основних свобод» [37].

Українська Гельсінська спілка з прав людини, згідно офіційної інформації: «була створена 1 квітня 2004 року та складається з 29 громадських правозахисних організацій-учасників. Спілка є неприбутковою та неполітичною організацією. Діє на основі Статуту, прийнятого Загальними зборами організацій-засновників» [37].

Згідно, з Статутом громадської спілки «Українська Гельсінська спілка з прав людини» напрямками діяльності даної спілки є: «здійснення постійного моніторингу дотримання прав людини та основних свобод в Україні й інформування про факти порушень прав і свобод; захист прав людини та основних свобод в органах державної влади та місцевого самоврядування; здійснення досліджень з прав людини та основних свобод, у тому числі постійний моніторинг підготовки проектів законів та інших правових актів; проведення освітніх заходів і кампаній, семінарів, тренінгів, конференцій тощо; сприяння розвитку мережі правозахисних організацій» [88].

Отже, громадська участь у формуванні політики прав людини і громадянина є в край важливою для сучасного суспільства. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного захисту та розвитку правових стандартів, спрямованих на захист основних прав та свобод людини. Цей процес включає консультації, діалог, тиск, а також активну участь громадськості в розробці та реалізації законодавчих ініціатив. Громадська участь сприяє визнанню потреб та проблем громадян, формуванню більш справедливих та гуманних законів, а також підвищенню рівня демократії та правової культури в суспільстві. Залучення громадян до ухвалення рішень у сфері прав людини є необхідною частиною будь-якої демократичної системи, що сприяє створенню суспільства, що поважає та захищає права та свободи всіх своїх членів.

Висновок до Розділу 2

У даному розділі розглянуто різноманітні інструменти парламентського контролю у сфері прав людини і громадянина, які сприяють ефективному захисту та забезпеченню прав та свобод людини.

«Комітети Верховної Ради України», «Тимчасові слідчі та спеціальні комісії Верховної Ради України» представляють собою ключові структурні підрозділи, що забезпечують ефективну роботу парламенту. Кожна з цих структур має свої функції та завдання, спрямовані на розвиток законодавчої діяльності та контроль за виконанням ухвалених рішень. Комітети відповідають

за розгляд та підготовку проектів законодавчих актів, контроль за дотриманням законів та надання рекомендацій у парламентській роботі. Тимчасові слідчі комісії формуються для розслідування конкретних справ чи подій та мають повноваження проводити слідчі процедури, збирати докази та робити рекомендації. Спеціальні комісії зазвичай працюють у певній сфері або вирішують конкретні завдання законотворчості. Ці структури є важливими для функціонування Верховної Ради, оскільки сприяють обговоренню різних питань, підготовці законодавчих ініціатив та контролю за їхнім виконанням. Їхні функції важливі для забезпечення демократичних процесів та ефективного функціонування парламентської системи в Україні.

«Уповноважений Верховної Ради України з прав людини» відіграє ключову роль у захисті, підтримці та сприянні правам та свободам людини в Україні. Ця посада визначається як важлива ланка в системі захисту прав громадян, зокрема шляхом моніторингу порушень, надання рекомендацій та консультацій, а також сприяння розробці та реалізації законодавства у сфері прав людини. «Уповноважений Верховної Ради з прав людини» має можливість взаємодіяти з громадськістю, правозахисними організаціями, міжнародними структурами та державними органами з метою вдосконалення правових механізмів та гарантій для захисту прав громадян. Його функції включають нагляд за дотриманням прав людини, розслідування порушень, а також підготовку рекомендацій та звітів щодо покращення правової системи країни в цій сфері. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є важливим стимулом у забезпеченні реалізації прав та свобод людини і громадянина в Україні, виступає як незалежний голос, спрямований на створення більш справедливого та захищеного суспільства.

Громадськість є невід'ємною складовою ефективного захисту прав людини в будь-якій суспільній системі. Її важливість полягає у тому, що активна участь громадян, громадських організацій та активістів сприяє підвищенню свідомості про права та свободи, виявленню порушень, моніторингу та реагуванню на них. Громадськість грає ключову роль у створенні тиску на владу для реформування законодавства та політики у галузі прав людини. Вона

забезпечує контроль за владними структурами, вимагаючи відповідальності за недотримання чи порушення прав. Крім того, громадськість мобілізує суспільство для взаємодії з правозахисними механізмами та міжнародними структурами для захисту прав людини на національному та міжнародному рівнях. Залучення громадськості у сферу захисту прав людини сприяє створенню більш справедливого та відкритого суспільства, де кожен громадянин може брати активну участь у формуванні правової системи та забезпеченні захисту своїх прав та свобод.

Отже, Інструменти парламентського контролю у сфері прав людини і громадянина є критично важливими для забезпечення захисту та гарантування поваги до прав та свобод кожного громадянина. Ці інструменти включають законодавчі ініціативи, розгляд питань у сесійних залах, створення спеціальних комітетів та робочих груп, аналіз дотримання правових норм, здійснення парламентського контролю за діяльністю влади та сприяння у вирішенні проблем у сфері прав людини.

Ці інструменти дозволяють парламенту виступати як гарант захисту прав громадян, реагувати на порушення прав та сприяти формулюванню та удосконаленню законодавства для забезпечення справедливого та демократичного суспільства. Їх ефективне використання відображається у створенні механізмів контролю за діяльністю владних структур та забезпеченні додержання правових норм, що сприяє підвищенню рівня захисту прав людини і громадянина в державі. Такий парламентський контроль є не лише запорукою правової стабільності, а й важливим кроком у побудові суспільства, де права та свободи кожного індивіда є невід'ємними та захищеними.

Роль парламентського контролю в сфері прав людини і громадянина визначається його здатністю до впливу на формування та реалізацію законодавства, спрямованого на захист прав громадян. Це включає у себе не лише прийняття нових законів, але і внесення змін до існуючих, які можуть більш ефективно врегулювати ситуації порушення прав людини.

Парламентський контроль у цій сфері виявляється у створенні спеціалізованих комітетів та робочих груп, які займаються аналізом та

обговоренням питань правових норм. Вони вивчають проблемні ситуації, надають рекомендації щодо удосконалення законодавства та сприяють розв'язанню конкретних проблем прав людини. Крім того, парламент виступає механізмом виправлення недоліків, виявлених у виконанні владою правових норм.

Ефективність парламентського контролю у сфері прав людини і громадянина відображається у здатності додержання та зміцнення правової системи країни. Це дозволяє створювати та забезпечувати механізми контролю за діяльністю владних структур, що сприяє підвищенню рівня захисту прав людини, забезпечуючи тим самим більшу справедливість та рівність перед законом у суспільстві.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИКА ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

3.1. Національне законодавство, що регулює права людини та процедури парламентського контролю

Законодавство України створюється та ухвалюється Верховною Радою України, що є парламентським органом країни. Тому, створення нормативно-правових актів, що регулюють сферу прав людини і громадянина є першочерговою функцією парламентарів.

Конституція України є основним законом України, який визначає правові засади функціонування держави та захищає основні права та свободи людини і громадянина. Однією з основних метою Конституції України є гарантування і захист прав і свобод кожного громадянина. Основні засади захисту прав і свобод громадян визначені в «Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України» [21]. Вона засвідчує основні права, такі як:

«Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (стаття 27 Конституції України)» [21].

«Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (стаття 23 Конституції України)» [21].

«Конституція закріплює право кожного на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням (стаття 28 Конституції України)» [21].

«Суттєвою юридичною гарантією прав людини та громадянина є право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України). Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання» [21].

«Кожному гарантується недоторканність житла (стаття 30 Конституції України). Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду» [21].

«Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31 Конституції України). Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо» [21].

«Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (стаття 32 Конституції України)» [21].

«Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (стаття 33 Конституції України). Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну» [21].

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34 Конституції України). Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір» [21].

«Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і

ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (стаття 35 Конституції України)» [21].

«Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (стаття 36 Конституції України)» [21].

«Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (стаття 38 Конституції України). Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування» [21].

«Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (стаття 39 Конституції України)» [21].

«Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (стаття 40 Конституції України)» [21].

«Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 Конституції України). Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним» [21].

«Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42 Конституції України)» [21].

«За нормою ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [21].

«Право на відпочинок гарантовано ст. 45 Конституції України. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час» [21].

«Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46 Конституція України)» [21].

«Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду (стаття 47 Конституції України)» [21].

Стаття 48: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [21].

Згідно статті 49 – «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» [21].

«Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (стаття 50 Конституції України)» [21].

«Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї (ст. 51 Конституції України) [21].

Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (стаття 52 Конституції України)» [21].

Стаття 53: «Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» [21].

За нормою ст. 55 Конституції України «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [21].

«Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом (ст. 57 Конституції України)» [21].

«Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно (ст.58 Конституції України)» [21].

«Визначаючи права людини, Конституція України закріплює обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (ст. 68 Конституції України)» [21].

Згідно, ст.24 Конституції України: «Громадяни України мають рівні конституційні права і свободи і є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [21].

Ці принципи є основою для створення законів та регулювання діяльності урядових органів з метою захисту та забезпечення цих прав.

Також, важливим аспектом є система контролю за дотриманням прав людини через судову систему. Конституція України встановлює незалежність судів та гарантує право на справедливий судовий процес. Це дозволяє громадянам звертатися до судів у випадках порушення їхніх прав та отримувати справедливе вирішення. Крім того, Конституція України створює механізми для захисту прав меншин, що є важливим аспектом сучасного суспільства. Вона забезпечує захист прав національних, етнічних, релігійних меншин, гарантує їхню культурну та мовну самобутність.

Загалом, Конституція України є фундаментальним документом, який визначає і захищає основні права та свободи людини і громадянина. Вона надає основу для правової системи країни та забезпечує механізми контролю та захисту прав громадян від будь-яких форм порушень.

Закони України відіграє важливу роль у захисті прав людини. Вони створюють правову базу та механізми для гарантування та захисту прав і свобод кожного громадянина. Ми проаналізували приклади законів України, що регулюють захист прав людини:

1) Особисті права і свободи:

- «Закон України «Про захист персональних даних». Цей Закон встановлює правові норми та вимоги щодо збору, зберігання, обробки та захисту особистої інформації громадян, забезпечуючи її конфіденційність та безпеку [61].

- «Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Цей Закон встановлює правові механізми та норми для запобігання будь-яких форм дискримінації на підставі раси, політичних переконань, статі, мови, сексуальної орієнтації, релігії, громадянства та інших ознак, гарантуючи рівність перед законом для всіх громадян [62];

- «Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». У преамбулі цього Закону вказано: «Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України» [63];

- «Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». В преамбулі вказано, що: «Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства» [64];

- «Закон України «Про соціальні послуги». На початку даного нормативно- правового акту вказано: «Цей Закон визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику

складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах» [65];

2) Громадянські та політичні права:

- «Закон України «Про інформацію». Згідно преамбули: «Цей Закон регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації» [66];

- «Закон України «Про звернення громадян». На початку даного нормативно- правового акту вказано: «Цей Закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливість для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення» [67];

- «Закон України «Про доступ до судових рішень». У преамбулі вказано: «Цей Закон визначає порядок доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства» [68].

3) Економічні, соціальні та культурні права:

- «Закон України «Про оплату праці». Цей Закон визначає засади оплати праці працівників у трудових відносинах з підприємствами різних форм власності та господарювання, а також регулює оплату праці для окремих громадян, спрямований на стимулювання заробітної плати. [69];

- «Закон України «Про зайнятість населення». У преамбулі цього закону зазначено: «Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії

держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття» [70];

- «Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». У вступі цього Закону зазначено: «Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості» [47];

- «Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». У вступі цього законодавчого акту зазначено: «Цей Закон визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності» [71];

- «Закон України «Про освіту». В преамбулі вказано: «Цей Закон регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти» [72];

- «Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу». У вступі цього Закону зазначено: «Цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної

діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень» [73];

- «Закон України «Про культуру». Вступі описується: «Цей Закон визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямований на забезпечення доступу до них» [74];

- «Закон України «Про захист прав споживачів». У преамбулі зазначено: «Цей Закон регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів» [75];

- «Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Вступ цього нормативно-правового акту визначає, що: «Цей Закон регулює відносини, пов'язані зі свободою пересування та вільним вибором місця проживання в Україні» [76].

4) Права осіб, що знаходяться у військовій службі, поліцейських, пенсіонерів із серед числа ветеранів, а також членів їхніх родин:

- «Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». В преамбулі вказано: «Цей Закон здійснює правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також визначає загальні засади проходження в Україні військової служби» [77];

- «Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Вступ цього Закону зазначає: «Цей Закон визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них» [78];

- «Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Вступ цього нормативно-правового

акту визначає, що: «Цей Закон визначає умови, норми і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України, Службі судової охорони, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції, Бюро економічної безпеки України чи Державній кримінально-виконавчій службі України, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом» [79].

5) Закони, що регулюють діяльність парламентарів у сфері прав людини:

- «Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Цей Закон визначає статус, повноваження та процедури діяльності Уповноваженого з метою захисту та сприяння правам і свободам людини в Україні [60];

- «Закон України «Про комітети Верховної Ради України». Вступ цього нормативно-правового акту визначає, що «Цей Закон визначає правовий статус комітетів Верховної Ради України, їх функції та організаційні основи діяльності. Існують комітети, що регулюють сферу прав людини» [58].

Отже, Закони України визначають важливі правові норми та механізми для захисту прав людини. Воно створює основу для гарантування прав та свобод кожного громадянина, встановлює правила запобігання дискримінації, забезпечує захист персональних даних та регулює процедури парламентського контролю за дотриманням прав людини. Закони спрямовані на створення умов для розвитку та зміцнення правової системи, яка гарантує рівність, справедливість та захист прав кожного громадянина України.

Також, в українському законодавстві є Кодекси України, такі як «Кримінальний кодекс», «Цивільний кодекс», «Кодекс України про адміністративні правопорушення», «Кодекс законів про працю України» та інші, включають норми та положення, які безпосередньо чи опосередковано впливають на захист прав людини. Детальніше [46]:

- «Кримінальний кодекс України»: Містить статті, які визначають кримінальну відповідальність за порушення прав людини, такі як насильство, крадіжки, образи, порушення прав на життя та здоров'я;
- «Цивільний кодекс України»: Встановлює правила щодо захисту особистої власності, прав власності, укладення договорів, врегульовує питання процедур судового захисту прав;
- «Кодекс України про адміністративні правопорушення»: Містить норми про відповідальність за порушення громадянських прав, зокрема в сфері громадського порядку, транспорту та інших;
- «Кодекс законів про працю України»: гарантує безпеку, права на відпочинок, соціальний захист працівників, забороняє дискримінацію та недопущення безпідставного звільнення.

Ці кодекси визначають стандарти поведінки, встановлюють відповідальність за їх порушення та надають механізми захисту прав громадян через судову систему та інші відповідні органи влади. Разом вони створюють правову базу для захисту прав людини в Україні.

В Україні існує такий вид нормативно - правових актів, як Постанови Верховної Ради України. Детальний опис Постанов ВРУ зазначено українськими науковцями в Великій українській енциклопедії «Юридичні науки»: Постанови можуть впливати на захист прав людини в Україні в наступні способи [97]:

- Прийняття нових законів або змін до існуючих: ВРУ може приймати законодавчі акти, які розширюють або змінюють права громадян, включаючи закони, спрямовані на захист прав людини та свобод.
- Створення комісій, підкомісій, або робочих груп: ВРУ може утворювати спеціальні комісії чи робочі групи для вивчення питань прав людини та розробки рекомендацій для покращення законодавства на користь громадян.
- Контроль за діяльністю виконавчої влади: ВРУ має можливість здійснювати парламентський контроль за діяльністю виконавчої влади, що дозволяє вживати заходів для забезпечення дотримання прав людини органами влади.

- Ратифікація міжнародних угод: ВРУ може ратифікувати міжнародні конвенції та угоди, спрямовані на захист прав людини, що зобов'язують країну дотримуватися міжнародних стандартів.

Отже, Постанови Верховної Ради можуть визначати та регулювати різні аспекти прав людини в Україні, включаючи розробку та зміну законів, контроль за діяльністю владних структур, та участь в міжнародних договорах з цієї сфери.

3.2. Взаємодія парламенту України з міжнародними організаціями у сфері прав людини і громадянина

Взаємодія парламенту України з міжнародними організаціями у сфері прав людини і громадянина визначає важливий аспект зовнішньої політики та внутрішньої законодавчої роботи країни. Україна, як активний учасник міжнародної спільноти, співпрацює з різними міжнародними організаціями та установами, спрямовуючи свої зусилля на сприяння, захист та вдосконалення стандартів прав людини і громадянина відповідно до міжнародних норм і конвенцій. Взаємодія парламенту з такими організаціями відображає стрімке прагнення України до зміцнення правової системи, що гарантує захист прав та свобод кожного громадянина відповідно до світових стандартів прав людини.

Стандарти у сфері прав людини і громадянина часто визначаються як інструмент, що одночасно виконує функцію захисту індивідів від дій держави та служить засобом для обмеження надмірної влади держави. Для парламентаріїв, міжнародні стандарти прав людини представляють собою не лише набір юридичних обов'язків, але і практичний інструмент управління, який іноді недооцінюється.

Парламентарі відіграють ключову роль у забезпеченні верховенства права шляхом впровадження національного законодавства, яке відповідає міжнародним зобов'язанням у сфері прав людини і громадянина. Працівники Парламенту грають важливу роль у наданні технічних консультацій щодо прав

людини та їхньої практики та в забезпеченні ефективного просування та координації законодавчого процесу.

Україна є членом багатьох міжнародних організацій, спрямованих на захист та сприяння правам людини. Проаналізувавши багато джерел Ми виділили основні з таких організацій:

- «Організація Об'єднаних Націй (ООН)»: Україна є членом ООН, в рамках якої активно співпрацює з різними агентствами та програмами, включаючи Управління Високого комісара ООН з прав людини (УВКПЛ).
- «Рада Європи (РЄ)»: Україна стала членом Ради Європи у 1995 році. Вона співпрацює з Європейським Судом з прав людини та іншими органами Ради Європи для забезпечення дотримання стандартів прав людини.
- «Організація з безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ)»: Україна є членом ОБСЄ і бере участь у діяльності цієї організації з метою сприяння правам людини, демократії та міжнародній безпеці.
- «Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ)»: Україна є однією з країн-членів ЄСПЛ та приймає рішення, які стосуються порушень прав людини на території країни.
- «Міжнародний інститут Омбудсмена (МІО)»: незалежна всесвітня організація, членом яких є «Уповноважений Верховної ради України з прав людини».
- На офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини зазначено, що він є членом такого комітету: «Міжнародний координаційний комітет національних інституцій з просування та захисту прав людини (МКК): У 2009 році інституція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини була акредитована МКК з найвищим статусом «А», що свідчить про члена МКК з правом голосу (повна відповідність Паризьким принципам)».
- Європейський інститут омбудсмена: «міжнародна громадська організація, створена ініціаторами наукового товариства у 1982 р. У жовтні 1998 р. до Європейського інституту омбудсмена було прийнято Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

- На офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини зазначено, що він є членом ще й такого об'єднання: «Європейська мережа омбудсменів з прав дитини (European Network of Ombudspersons for Children (ENOC): це неприбуткове об'єднання незалежних інституцій з прав дитини. ENOC була створена в Норвегії у червні 1997 року. З квітня 2013 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має статус асоційованого члена у ENOC».

Ці організації допомагають Україні у впровадженні міжнародних стандартів прав людини та сприяють захисту цих прав на національному та міжнародному рівнях.

Парламент України взаємодіє з міжнародними організаціями у сфері прав людини через кілька ключових механізмів:

- 1) Ратифікація міжнародних угод: Верховна Рада України розглядає та приймає рішення про ратифікацію міжнародних конвенцій та угод з прав людини, виконуючи процедури, які дозволяють Україні дотримуватися міжнародних стандартів у цій сфері. Існує багато ратифікованих міжнародних договорів, серед яких особливе значення мають такі:

- Міжнародною угодою, яка є однією з основних міжнародних стандартів прав людини та є важливим зразком для розробки правових норм та політики багатьма країнами світу є Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ). Згідно, з офіційним сайтом ВРУ де є повний текст даної декларації: «Це міжнародний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, який визначає основні права та свободи, що належать кожній людині незалежно від її раси, кольору шкіри, релігії, політичних чи інших переконань» [17]. ЗДПЛ складається з 30 статей, які визначають права на життя, свободу, безпеку особи, рівність перед законом, право на освіту, працю, а також свободу висловлювання та релігії. Україна ратифікувала Загальну декларацію прав людини після свого незалежного становлення. «Розділ 2 Конституції України 1996 зафіксував права, свободи та обов'язки людини і громадянина, які відповідають стандартам декларації та іншим міжнародно-правовим актам» [21].

- Ще одним важливим міжнародно - правовим документом є «Конвенція про права дитини». Згідно, з офіційним сайтом ВРУ де є повний

текст даної конвенції: «була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1989 році» [20]. Ратифікована більшістю країн, у тому числі й Україною. Ця конвенція визначає основні права та свободи дітей, включаючи право на життя, на ім'я та національну приналежність, на освіту, здоров'я, на гідне ставлення, захист від будь-якого вигнання чи насильства, а також гарантує захист та підтримку дітей у складних ситуаціях, наприклад, дітей-біженців чи тих, хто зазнає експлуатації. Ця конвенція встановлює основні принципи та стандарти захисту прав дітей, що є основою для розробки національного законодавства та політики в багатьох країнах світу [20].

- «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» (МПГП) є одним із двох ключових міжнародних документів. Пакт містить широкий перелік цивільних, політичних, економічних, соціальних та культурних прав, зокрема право на життя, свободу висловлювання, релігії, зборів, національної приналежності, справедливий суд та інші. Країни-учасниці, які ратифікували МПГП, зобов'язані забезпечувати та захищати ці права у своїй внутрішній політиці та законодавстві. Згідно, з офіційним сайтом ВРУ де є повний текст даного пакту: «Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10. 1973р.» [27].

- «Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» [19]. Є основним документом у сфері прав людини та засади рівності прав і можливостей для жінок і чоловіків. Згідно, з офіційним сайтом ВРУ де є повний текст даної конвенції: «Конвенція затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 19 грудня 1979 р., а набула чинності 3 вересня 1981 р. Україна ратифікувала Конвенцію 19 грудня 1980 року» » [19]. Ця конвенція закликає країни-учасниці прийняти заходи для усунення будь-якої форми дискримінації щодо жінок у всіх сферах життя, включаючи правове, економічне, політичне та соціальне положення. Крім того, вона встановлює механізми для забезпечення рівності статей та захисту прав жінок, включаючи створення національних комітетів та звітування про виконання визначених зобов'язань перед ООН [19].

- «Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ICERD)». Згідно, з офіційним сайтом ВРУ де є повний текст даної

конвенції: «конвенція ООН, прийнята Генеральною Асамблеєю 21 грудня 1965 і набула чинності 4 січня 1969 року, а в Україні - 7 квітня 1969 року» [28]. Ця конвенція є ключовим документом, спрямованим на боротьбу з усіма формами расової дискримінації. Конвенція встановлює зобов'язання країн-учасниць приймати ефективні заходи з усунення дискримінації на расовій, етнічній чи національній основі у всіх сферах суспільства, у тому числі у законодавстві та громадських сферах. Крім того, вона встановлює право на рівний доступ до суду та право на ефективний захист від будь-яких форм расової дискримінації [28].

2) Звіти та доповіді: Парламент взаємодіє з міжнародними організаціями, на основі розгляду звітів і доповідей, які ці організації становлять положення щодо прав людини в Україні. Наприклад, «Уповноважений Верховної Ради України з прав людини» може представляти звіти перед Організацією Об'єднаних Націй (ООН) в різних форматах та на різних рівнях. Зокрема, Уповноважений ВРУ може брати участь у засіданнях та конференціях ООН, де виступає з виступами, звітами або промовами щодо стану прав людини в Україні. Також можливе представлення письмових звітів або документів, які містять інформацію про стан справ з прав людини у країні. Ці звіти можуть бути підготовлені за різними аспектами, охоплюючи різні сфери та аспекти прав людини, такі як права жінок, права дітей, боротьба з дискримінацією, стан засуджених тощо. Таким чином, Уповноважений ВРУ з прав людини може активно співпрацювати з ООН, подаючи інформацію та звіти про ситуацію з правами людини в Україні.

3) Участь у міжнародних форумах та конференціях : Парламентарі відвідують міжнародні форуми, де обговорюються питання прав людини, і беруть активну участь у роботі цих заходів, що допомагають обміну досвідом та взаємному вивченню практики країн у цій сфері.

Протягом минулого року відбулося значне збільшення інтенсивності роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у міжнародній сфері через численні порушення невід'ємних прав людини, в першу чергу, військами РФ, що вторглись на територію України. Згідно офіційного сайту Уповноваженого ВРУ з прав людини, можна навести приклади вступів

Уповноваженого ВРУ: «16 березня 2022 року Уповноважений виступив на засіданні Підкомітету з прав людини Європейського Парламенту на запрошення Голови Комітету та наголосив на ефективному документуванні порушень норм міжнародного гуманітарного права, військових злочинів, злочинів проти людяності для подальшої передачі до Міжнародного кримінального суду та притягнення до відповідальності винних» [90, с.2]; «30 березня 2022 року Уповноважений виступив під час 49-ї сесії Ради ООН з прав людини та закликав держави-члени ООН використати всі можливості для посилення санкційного тиску на РФ, якнайшвидше ухвалити рішення про запровадження над українською територією безпольотної зони та пришвидшити створення Спеціального військового трибуналу для притягнення РФ до відповідальності за злочини» [90, с.2]; «30 серпня 2022 року в Женеві відбулася зустріч Уповноваженого з членами Комітету ООН з прав дитини з метою повідомлення Комітету ООН про факти порушення, утисків прав українських дітей та сімей з дітьми не лише на території України, а й за її межами. Акт збройної агресії з боку РФ став прикладом знецінення дитячого життя та нехтування правами дитини в цілому. Уповноважений наголосив на актуальності напрацювання міжнародних механізмів розв'язання питань повернення депортованих дітей, возз'єднання їх із сім'ями» [90, с.3].

Протягом звітного періоду 2022р., згідно звіту на офіційному сайті Уповноваженого ВРУ: «Уповноваженим здійснено закордонні візити до Республіки Польща, Республіки Австрія, Королівства Бельгія, Французької Республіки, Італійської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Республіки Хорватія, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії» [60].

Згідно інформації на офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини: «Упродовж 2022 року проведено 178 двосторонніх зустрічей на високому рівні з міжнародними партнерами, зокрема з Верховним комісаром ООН з прав людини, Верховним комісаром ООН у справах біженців, Головою Ради ООН з прав людини, Президентом Міжнародної Федерації товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Президентом Міжнародного комітету Червоного Хреста⁷, Генеральним секретарем Ради Європи, Президентом

Парламентської асамблеї Ради Європи, Комісаром Ради Європи з прав людини, Європейським Омбудсманом» [60].

Також на офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини зазначено: «У період з 2018 по 2022 рік до Комітету ООН з прав дитини регулярно направлялась оновлена інформація про стан виконання Україною Конвенції ООН про права дитини, зокрема про реалізацію реформи деінституціалізації, освітньої реформи (НУШ), формування юстиції, дружньої до дитини, тощо. Однак повномасштабне вторгнення РФ в Україну змусило нашу країну змінити пріоритети та пристосуватись до нових реалій, коли найголовнішим та найціннішим стало забезпечення права на життя. Члени Комітету ООН з прав дитини висловили підтримку Україні та її громадянам, а також погодились з необхідністю напрацювання відповідних міжнародних механізмів захисту їхніх прав» [60].

У розділі «Рік роботи Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» на офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини вказано, що: «Уповноваженим було надано пропозиції до нового Плану дій Ради Європи для України на 2023 - 2026 роки. План дій «Стійкість, відновлення та реконструкція», ухвалений Комітетом міністрів РЄ 14 грудня 2022 року, є планом з найбільшим в історії бюджетом у 50 млн євро для держави-члена РЄ, основою якого є відновлення України, побудоване на дотриманні прав людини та верховенства права як основоположних цінностях Ради Європи. Одразу після ухвалення Плану дій 15 грудня 2022 року Уповноважений зустрівся з Головою Офісу РЄ в Україні, де сторони визначили напрями співпраці на наступний період, адже Україна - європейська країна, для якої права людини є важливою складовою політики, і всупереч російській агресії, держава дотримується норм міжнародного права» [33].

4) Створення вдосконаленого внутрішнього законодавства: Парламент приймає законодавчу діяльність для відповідності внутрішнього законодавства міжнародним стандартам прав людини, ухвалюючи закони та вносячи зміни до законів для впровадження міжнародних норм. Це включає ухвалення нових проектів законів та внесення модифікацій до чинних нормативно-правових актів

з метою адаптації внутрішнього законодавства до міжнародних норм та зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів з прав людини. Парламент використовує свої повноваження для створення ефективних механізмів реалізації та захисту прав громадян, забезпечуючи відповідність законів України міжнародним стандартам, що стосуються прав людини. Такий підхід сприяє покращенню законодавства та забезпеченню більш високого рівня захисту прав громадян на національному рівні відповідно до міжнародних стандартів.

Отже, Верховна Рада України взаємодіє з міжнародними організаціями у сфері прав людини через ратифікацію, участь у процесах обговорення, виконання та впровадження міжнародних стандартів у національне законодавство, що підвищує рівень захисту прав та свобод людини в Україні.

3.3. Проблематика парламентського контролю у сфері прав людини та шляхи вирішення

Державність України має багатовікову історію, однак наукове дослідження суті державотворення тільки починається. Процес становлення України як суверенної правової держави вимагає аналізу різноманітних державно-правових проблем з врахуванням як вітчизняного досвіду формування державності, так і зарубіжного підходу до регулювання організаційно-правових відносин.

Навіть при тому, що політична система України встановила верховенство парламенту у реалізації влади, проблеми неефективності інституцій Верховної Ради України залишаються актуальними. Парламентський контроль у сфері прав людини є ключовою складовою в системі демократичного урядування, захисту основних прав та свобод громадян та є складною, маючи кілька важливих аспектів.

Перш за все, однією з основних проблем є нестабільність та неоднозначність законодавства, що стосується прав людини, яка може ускладнювати процес їх захисту та забезпечення. Проблема нестабільності та неоднозначності законодавства, яке відноситься до прав людини, становить серйозний аспект у сфері захисту та забезпечення прав громадян. Це означає, що

закони, які регулюють права людини, бувають суперечливими та існує багато випадків, коли змінюються досить часто, що ускладнює розуміння та однозначне їх застосування.

Також, неоднозначності законодавства можуть породжувати різні тлумачення прав та обов'язків громадян перед законом. Це може призводити до ситуацій, коли різні особи або органи влади мають відмінні інтерпретації одних і тих же норм, що ускладнює здійснення справедливості та захист прав людини в практичному розумінні. Такі різні думки громадян - це хибний шлях, адже законодавчі акти мають інтерпретуватись суспільством, як обов'язкові правила і розуміти їх необхідність та мету. Низький рівень правової культури та правової свідомості пояснюється кількома причинами. Серед них слід відзначити відсутність в суспільстві довгострокової правової традиції через тривалий період відсутності державності та власного правового поля, зокрема у європейському розумінні цього поняття. У протязі багатьох століть українці жили згідно з нормами звичаєвого права, яке й до цього часу має значення у житті суспільства, або з правом імперій (Російської, Австро-Угорської), статутами Речі Посполитої чи Магдебурзьким правом. Ця змішана база правових норм, що склалася в свідомості народу, який до 1992 року не мав чіткої політично-економічної та територіальної єдності, призвела до того, що на протязі певного періоду покоління намагалося пристосовуватися до різноманітних норм, часто ігноруючи або спотворюючи їх по-різному. Були випадки від невизнання фактичності до обману держави, суспільства та окремих осіб. Така ситуація підкріплюється тим, що українські владні структури, у всі часи, не віддавали належної уваги виконанню або вибирали спотворені способи виконання чинних правових норм, часто ухиляючись від відповідальності перед собою чи суспільством за свої дії. Такі обставини роблять проблему ще більш обґрунтованою й зрозумілою.

Алексейчук Ігор Сидорович, науковець, доктор наук вважає, що: «Незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину можна пояснити ранішнім радянським вихованням, яке не було спрямовано на розвиток, як і честі та гідності кожного індивіда, так і загальної політичної

освіти. Таке становище склалося завдяки тому, що у наших навчальних закладах питання щодо прав і свобод людини, особливо у сфері державного управління, спеціально не вивчаються, хоча саме на це спрямовані відповідні вимоги ряду міжнародних документів. Наприклад, у Підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав-учасників Наради з питань безпеки і співробітництва у Європі рекомендується «заохочувати обговорення у школах та інших учбових закладах питань розвитку і захисту прав людини і основних свобод» [1, с.197-199]. На сьогодні, тільки починається в закладах середньої освіти вивчення прав та обов'язків людини та громадянина, базових норм законодавства та устрою держави. Але, основною функцією парламентського контролю, в цьому питанні, до сьогодні залишається реалізація всебічного впливу на політичну культуру та цінності громадян, різних груп. Це включає проведення політичної освіти в учбових закладах та через засоби масової інформації, підтримку громадянського суспільства та забезпечення їхньої участі в політичних процесах, створення законодавчих актів, спрямованих на захист прав людини та свободи висловлювання, а також проведення громадських обговорень та консультацій з громадськістю. Взаємодія з громадянами через освіту, комунікацію та забезпечення доступу до інформації сприяє формуванню свідомих та активних громадян, що є важливим для розвитку демократії та стабільності в суспільстві.

Ще однією проблемою недотримання парламентського контролю є низький рівень законності, порушення принципу верховенства права. Основною проблемою, після повномасштабного вторгнення на територію України, є корупція, особливо в органах державної влади. Корупція в органах державної влади суттєво ускладнює захист прав людини та загрожує їхньому повному забезпеченню. Вона порушує закони, надаючи певним особам переваги чи перешкоджаючи вільному доступу до справедливого судочинства. Крім того, корупція управлінням фінансовими ресурсами призводить до нерівності в розподілі соціальних послуг, обмежуючи доступ до основних потреб та економічних прав. Це також обмежує свободу та демократію через контроль та вплив на законодавство. В цілому, корупція в органах влади порушує правовий

порядок, загрожує свободам громадян та створює негативні наслідки для суспільства в цілому.

Парламентський контроль в Україні відіграє важливу функцію у протидії корупції та повинний реалізовувати антикорупційну політику такими засобами:

- Нагляд та перевірка: Парламентські комітети мають повноваження проводити розслідування, перевірки та аналіз роботи органів влади, в тому числі щодо виконання бюджету та розподілу державних коштів. Це дозволяє виявляти випадки корупції та неефективного використання публічних ресурсів.
- Законотворчі ініціативи: Парламент може внести законодавчі зміни для посилення антикорупційної політики, встановлення жорстких санкцій за корупційні дії та забезпечення прозорості в управлінні.
- Контроль за владними структурами: Парламент має можливість здійснювати контроль за роботою владних структур, включаючи проведення аудиту та перевірок діяльності, що дозволяє запобігати корупції та надмірній владі.
- Створення антикорупційних органів: в Україні створені антикорупційні органи. Парламент повинен, ще більше контролювати та допомагати реалізації функцій тих органів, які спеціалізуються у розслідуванні та запобіганні корупції в державної влади [2, с.407-408].

Що стосується порушення принципу верховенства права, то в Україні дана проблема залишається актуальною. Проаналізувавши багато робіт про порушення принципу верховенства права, Ми дійшли до висновку, аналізуючи статтю Чепульченко Т. О.: «практикою Європейського суду з прав людини доведено існування нерозривного зв'язку між принципом верховенства права та принципом прав людини. Європейська Конвенція з прав людини та практика Європейського суду з прав людини переконливо доводять необхідність прийняти за аксіому ідею невіддільності прав людини від верховенства права: без захищених прав людини не існує верховенства права, а без верховенства права неможливо досягти захищеності прав та основоположних свобод людини. Так само без верховенства права не можна не тільки уявити, а й досягти справжньої демократії. Головним обов'язком держави, згідно зі статтею 3 Конституції

України, є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Принцип верховенства права означає, що у правовій державі має панувати закон, а не інтереси осіб, у руках яких у певний момент перебуває влада; функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а зі сторони підвладних - повагу до законів та органів влади» [95].

Порушення принципу верховенства права може призвести до значних наслідків для захисту прав людини, оскільки це підриває основні принципи правової держави та рівності перед законом, наприклад:

- У разі ігнорування чи порушення закону владними структурами, можуть відбуватися неправомірні арешти людей, порушення їх особистих прав та свобод. Наприклад, безпідставні арешти або тримання під вартою без судового рішення порушують право на вільну особу та справедливий суд;
- коли верховенство права порушується через корупцію серед судових органів, це призводить до несправедливих рішень, дискримінації, та порушення прав громадян. Люди можуть бути об'єктом безпідставних обвинувачень або недоліків у справедливому судочинстві через корупційні практики;
- якщо владні структури не дотримуються судових рішень або унеможливають доступ до справедливого суду, це порушує права людини на справедливий процес та може призвести до безкарності порушників.

Порушення принципу верховенства права створює небезпеку для захисту прав людини, оскільки порушується законність та представленість правосуддя. Це може призвести до безпорадності та відчуття беззахисності у громадян, підірвати довіру до правової системи та владних структур, і сприяти системним порушенням прав людини без відповідальності. Парламент України може вживати різноманітних заходів для забезпечення верховенства права. Це включає прийняття нових законів та вдосконалення існуючих, контроль за їх дотриманням через спеціальні органи, виділення достатніх фінансових ресурсів для судів, підтримку реформ у правовій системі та підвищення правової

свідомості громадян. Ці кроки спрямовані на створення рівних умов для всіх перед законом та забезпечення ефективного захисту прав людини [48, с.30-35].

В Україні існує проблема, яка полягає у відсутності або недостатній розвинутості механізмів щоб громадяни могли брати активну участь у процесі ухвалення рішень та мати вплив на політичний процес в Україні. Це включає наступні аспекти:

- Недоступність інформації: Громадяни обмежені у доступі до достовірної інформації про політичні процеси та прийняття рішень, що ускладнює їхню можливість усвідомлено брати участь у цих процесах. Наприклад, випадки, коли держава розподіляє місцевий бюджет, натомість у відкритому доступі немає чіткої інформації про витрати цих грошей міською радою та існують фактичні докази, що частина виділеного бюджету йде на власні потреби посадових членів міських рад. Отже, якщо казати про проблематику парламентського контролю в цьому випадку, то парламент може здійснювати більш детальний аудит та перевірки фінансів місцевих органів влади для визначення ефективності витрат та виявлення можливих фінансових недоречностей. Розглядати більш ретельно звернення громадян, з різних міст України про неправомірне використання місцевих бюджетів.

- Відсутність механізмів зворотного зв'язку: Відсутність В Україні законодавчо закріплено існують чіткі механізми зворотного зв'язку між громадянами і владою, такі як петиції, обговорення законопроектів або референдуми. Але існують багато випадків відхилення петиції, вже після її розгляду, що показує важливість загальної думки громадян. Парламент повинен удосконалити процедури для прийому, розгляду та вирішення петицій від громадян та може організувати громадські слухання з питань, які порушені у петиціях, для вислуховування точок зору громадян та отримання відповідної інформації для подальших рішень.

Ці проблеми утруднюють активну участь громадян в політичному процесі та можуть призвести до відчуття невпевненості в їхньому впливі на рішення, які приймаються владними органами.

Парламент не в повній мірі, на сьогодні, реалізує захист у сфері прав людини і громадянина та делегування даної важливої сфери. Окрім, закріплених законодавчих норм прав людини, даний захист реалізує в першу чергу Уповноважений ВРУ з прав людини зі своїми представниками по областях України, також парламент може створювати спеціальні комітети та тимчасові спеціальні/ слідчі комісії, але аналізуючи стан дотримання прав людини, можна зробити висновок, що потрібно наділяти обов'язками в реалізації захисту прав людини і інші органи.

Один із ключових шляхів забезпечення цього полягає у розвитку місцевого самоврядування. Саме на рівні місцевого управління можна ефективніше та швидше вирішувати різноманітні питання, пов'язані з реалізацією прав та свобод громадян, у порівнянні з центральними органами виконавчої влади. У цьому контексті доцільно посилатися на Європейську хартію про місцеве самоврядування, що була прийнята державами-членами Європейської Ради 15 жовтня 1985 року У вступі цього документу зазначено: «місцеве самоврядування становить одну з основ будь-якого демократичного устрою; право громадян на участь в управлінні громадськими справами належить до демократичних принципів, які є загальними для усіх держав-членів Європейської Ради; саме на місцевому рівні право громадян на участь в управлінні може здійснюватися найбільш безпосередньо; місцеве самоврядування забезпечує здійснення управління, яке одночасно є ефективним і близьким до громадян» [15].

В Україні реалізація захисту прав людини і громадянина таких як: «право на життя»; «право на свободу та особисту недоторканість»; «право на безпечне для життя і здоров'я довкілля»; «право на охорону здоров'я та медичну допомогу» реалізується в повній мірі і з додержанням міжнародних норм, на відміну від дискримінації в Україні, за будь-якими ознаками.

В Конституції України та деяких інших законодавчих актах України закріплена заборона дискримінації за будь-якими ознаками, але на мою думку цього недостатньо. Дискримінація це таке ж правопорушення, тобто: «неправомірне (протиправне) суспільно-шкідливе винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, за вчинення якого особа може бути

притягнута до юридичної відповідальності». Але в більшості випадках дискримінацію неможливо притягнути ні до одного виду юридичної відповідальності і санкції по цьому виду правопорушення нормативно не вказані. Притягнення до відповідальності за дискримінацію є важливою, адже мета відповідальності за будь-який злочин полягає в забезпеченні відшкодування шкоди, запобіганні порушень, запобігання від подібних дій у майбутньому та встановленні справедливості через належне покарання винних осіб.

Отже, реалізації захисту прав людини і громадянина через дискримінацію в Україні є малозначущою. Для цього парламенту необхідно внести в законодавство чіткі норми, що стосуються заборони дискримінації за будь-якою ознакою. Наприклад, розробка та прийняття рамкового закону про заборону дискримінації. Закон повинен містити заборону дискримінації, визначення ключових понять, принципи державної політики, органи контролю, встановлення відповідальності за порушення. Треба уникнути прямої та непрямой дискримінації. Закон повинен охоплювати різні сфери, у тому числі працю, освіту, здоров'я та політичну активність. Потрібні позитивні заходи для запобігання дискримінації та санкції за порушення норм. Держава має забезпечити доступ до суду для жертв дискримінації та консультації з цих питань. Необхідні правила доказування фактів дискримінації. Відсутність відповідного законодавства ускладнює захист від дискримінації. Ратифікація Протоколу № 12 Європейської Конвенції про захист прав людини є кроком до заборони дискримінації, але його положення не втілені у законодавство, що може спричинити звернення до Європейського суду з прав людини без звернень до національної судової системи. Необхідно врахувати Директиву ЄС про забезпечення рівності осіб [52].

Також, для ефективної боротьби з дискримінацією треба створити контрольні механізми за дотриманням антидискримінаційних норм.

Після впровадження законодавства про запобігання дискримінації та набуття досвіду судової та адміністративної практики його застосування, важливо ретельно розглянути потребу у створенні окремого органу з питань запобігання дискримінації.

Функції антидискримінаційного органу включають впровадження державної політики та розробку програм протидії дискримінації, збір та аналіз інформації про дискримінацію, підготовку щорічної доповіді для Верховної Ради, координацію органів у цій сфері та контроль за діяльністю влади. Контрольні функції включають розгляд скарг, видання приписів для усунення дискримінації та складання протоколів про порушення адміністративних правил. Існує кілька можливих варіантів створення спеціального антидискримінаційного органу, включаючи окрему Національну комісію, спеціальний департамент в системі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або спеціального Уповноваженого Верховної Ради України з протидії дискримінації.

Найбільша в Україні «Асоціація громадських правозахисних організацій «Українська Гельсінська спілка з прав людини» ще в 2009р. опублікувала Рекомендації по подоланню дискримінації в Україні, але актуальними данні рекомендації залишаються до сих пір. На нашу думку, проаналізувавши дані рекомендації можна виділити наступне:

«Необхідно встановити систему збору інформації про випадки дискримінації, заходи, які приймаються державними органами, та допомогу, що надається особам, які стали жертвами дискримінації. Державним органам слід впровадити чіткий механізм збору і обробки даних про випадки дискримінації, дії органів влади, спрямовані на боротьбу з дискримінацією, а також інформацію, що впливає на розповсюдження цього явища в суспільстві. Зокрема, необхідно: «Державна судова адміністрація України має ввести систему збору інформації відповідно до пункту 3 частини 1 статті 67 Кримінального кодексу України. Також вона повинна вести статистику щодо нарахування адміністративних стягнень у цій області (при застосуванні такої відповідальності) та включити цю інформацію до відповідних звітів судів перших інстанцій, апеляційних судів та Верховного суду України».

Міністерству внутрішніх справ слід впровадити процедуру реєстрації повідомлень про можливі випадки порушень закону, які можуть включати ознаки дискримінації. Для цього необхідно розробити спеціальну форму для реєстрації та чіткі правила стосовно внесення інформації до цієї форми. Розгляд

можливості створення єдиного централізованого реєстру інформації у правоохоронних органах є важливим.

Державні органи мають щорічно збирати та публікувати загальну статистику щодо ситуації з дискримінацією осіб або груп осіб за різними критеріями» [34].

Вище вже згадувалось про необхідність розширення відповідальності за дискримінацію та забезпечення невідворотності покарання, а саме в тому що, держава повинна створити систему відповідальності за дискримінацію, яка була б гнучкою, забезпечуючи пропорційність покарання і надаючи можливість компенсації жертвам. Можливо, важливіше не посилення відповідальності, а створення гнучкої й чіткої системи, що гарантує стабільність відповідальності, навіть без значного обтяження нею, наприклад:

- Кримінальне законодавство

На нашу думку, змін потребує «стаття 161 Кримінального кодексу України»: «що встановлює кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії» [46].

Проаналізувавши можемо висловити думки, щодо потреби розглянути окремо деякі складів цього злочину, такі як: «Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті» [46]. В окремій статті згідно Розділу XX Кримінального кодексу (стаття 440-1), оскільки це відповідає характеристиці цього злочину.

Розгляд можливості вилучення з Кримінального кодексу відповідальності за: «умисні дії, спрямовані на приниження національної честі та гідності або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями» [46]. Оскільки відшкодування цієї шкоди за допомогою кримінального покарання може суперечити свободі вираження поглядів. Також, можна виокремити ці склади злочину та обговорити можливість деяких змін у частині 1 статті 161, яка відноситься до систематичних умисних дій, спрямованих на обмеження прав або надання привілеїв особам за певними ознаками. Такі зміни можуть сприяти

уникненню негативних наслідків та розширити застосування відповідальності за подібні злочини.

Проте в цьому випадку немає необхідності у збільшенні санкцій за цей порушення, але важливо забезпечити послідовне застосування цих санкцій до винних осіб. Оскільки подібні статті традиційно використовуються з репресивною метою в недемократичних країнах, то відсутність прямого умислу та відсутність ознак систематичності вчинення таких дій у складі злочину за частиною 1 статті 161 Кримінального кодексу може мати негативні наслідки, які переважатимуть можливий позитивний вплив.

- Законодавство про адміністративні правопорушення

Більш ефективним, ніж використання «норм Кримінального кодексу» необхідно встановити чітку адміністративну відповідальність за конкретні випадки дискримінації або бездіяльність у посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, а також у фізичних та посадових осіб юридичних осіб.

Проблема полягає не лише у встановленні відповідальності в законі, але й у впровадженні культури притягнення до відповідальності за дискримінацію. Тому можна частіше вживати відносно несуворі покарання, аніж рідко застосовувати надзвичайно суворе покарання. Такий підхід сприятиме більш ефективній боротьбі з дискримінацією, оскільки суспільство та органи влади чітко зрозуміють, які дії становлять дискримінацію. Додатково, це спростить застосування відповідальності до поширювачів дискримінаційних матеріалів, включаючи ЗМІ, через можливість застосування пропорційних штрафів до їхніх авторів чи посадових осіб суб'єктів, що поширили цю інформацію.

Встановлення чіткої адміністративної відповідальності за дискримінаційні дії та бездіяльність посадових осіб є ефективнішим, ніж застосування норм Кримінального кодексу. Проблема полягає не тільки в встановленні відповідальності в законі, але й у культурі притягнення до неї за дискримінацію. Ця політика може стати більш ефективною протидії дискримінації, оскільки чітко визначить неприпустимі дії та полегшить застосування відповідальності до поширювачів дискримінаційних матеріалів.

Доцільно в Кодексі про адміністративні правопорушення внести відповідальність за дискримінацію за різними ознаками, заклики до неї, поширення дискримінаційної інформації та інші подібні дії. Такий перелік може бути не вичерпним і потребує додаткової уточненості у відповідному законопроекті. Запропоновані штрафи за адміністративні правопорушення повинні бути пропорційні та надаватися в судовому порядку. Зміни до відповідних статей законів є важливими для усунення дискримінації і визначення важливих обставин, які обтяжують відповідальність за подібні правопорушення.

- Цивільне законодавство

Визначення певних дій як правопорушень дозволить подальше застосування заходів у рамках цивільного судочинства, включаючи:

- Звернення до суду для вилучення друкованих видань або ЗМІ;
- Звернення до суду для припинення діяльності ЗМІ у випадках систематичного (3 або більше разів протягом року) поширення інформації, визнаної дискримінаційною або містить заклики до дискримінації;
- Звернення до суду для отримання компенсації за заподіяну моральну та матеріальну шкоду.

При цьому застосування цивільних заходів повинно відповідати вимогам пропорційності та необхідності в рамках демократичного суспільства.

Крім того, нарівні з поліпшенням законодавства, слід впроваджувати навчальні та освітні програми, спрямовані на розвиток толерантності та протидію дискримінації. Очевидно, що без зміни соціального ставлення до проблеми дискримінації складно досягти значних досягнень у цій сфері. Отже, можна запровадити такі напрямки навчальних та освітніх програм:

- провести огляд навчальних програм та підручників, що використовуються в школах та інших навчальних закладах, з метою виявлення наявності елементів, що пропагують дискримінацію, та видалення таких елементів;

- запровадити освітні програми щодо толерантності та прав людини у шкільну систему, одночасно з навчанням вчителів у цих сферах та можливістю незалежного контролю громадськістю за викладанням цих предметів;
- забезпечити спеціальну підготовку психологів та соціальних педагогів з питань виявлення, реагування та протидії випадкам дискримінації. Проводити постійні тренінги та оновлення знань для фахівців у сфері психології та соціальної педагогіки щодо розпізнавання й реагування на різні форми дискримінації;
- надзвичайно важливо надавати належну увагу навчанню працівників правоохоронних органів з питань толерантності та прав людини. Для цього необхідно організувати спеціальні курси, семінари та тренінги, які будуть охоплювати різні аспекти боротьби з дискримінацією. Під час цих програм слід надавати практичні вправи, сценарії та кейси, що допоможуть зрозуміти ситуації дискримінації та методи їх вирішення. Крім того, співпраця з громадськістю, оцінка результатів та постійне вдосконалення програм навчання також є ключовими для успішної боротьби з дискримінацією;
- разом з удосконаленням законодавства у сфері боротьби з дискримінацією важливо регулярно організовувати навчання працівників правоохоронних органів з розслідування правопорушень, що ґрунтуються на дискримінації. З психологічного погляду, розслідування правопорушень, які базуються на дискримінації, вимагає уважного й специфічного підходу. Ефективне розслідування передбачає розуміння психологічних механізмів та відчуттів усіх сторін, взаємодію з постраждалими та свідками з високою емпатією й психологічною підтримкою.;
- розуміння та усвідомлення проблем дискримінації в судовій та юридичній сферах є критично важливим для суддів і адвокатів. Систематичне навчання в цьому контексті стає ключовим елементом для забезпечення справедливих і об'єктивних судових вироків, а також ефективного захисту прав громадян. Це не лише зміцнює довіру до судової системи, а й підтримує принципи прав людини. Постійне оновлення та поглиблення знань щодо дискримінації допомагає суддям та адвокатам більш чітко розрізняти правові

аспекти ситуацій та приймати обґрунтовані рішення. Такий підхід сприяє не лише протидії дискримінації, а й зміцнює верховенство закону та гарантує захист прав громадян у судових процесах;

- організація подій, фестивалів, виставок, тематичних тижнів, спрямованих на виявлення та підтримку різноманітності культур, традицій, мов та спільностей;
- розвиток програм психологічної підтримки для тих, хто стикається з дискримінацією, а також програми розвитку емоційної інтелігенції.

Отже, парламентський контроль у Верховній Раді України (ВРУ) може значно вплинути на захист від дискримінації через прийняття та удосконалення відповідного законодавства, надання фінансової підтримки програмам і проектам, спрямованим на боротьбу з дискримінацією, а також ефективний контроль за їх виконанням. Парламент може ухвалювати закони, що забезпечують рівні права для всіх, незалежно від раси, етнічного походження, статі, віку чи інвалідності. Також, шляхом виділення коштів на реалізацію антидискримінаційних програм, парламент сприяє підвищенню свідомості та наданню підтримки жертвам дискримінації. Моніторинг дотримання законів з дискримінації також є важливою функцією парламентського контролю, дозволяючи вчасно виявляти порушення та вживати заходів для їх усунення. Додатково, парламент може сприяти впровадженню освітніх програм з антидискримінаційної тематики, сприяючи формуванню толерантного суспільства. Такий контроль може стати важливим інструментом у боротьбі з дискримінацією, створюючи законодавчі рамки, надаючи ресурси та забезпечуючи їх виконання. Впровадження парламентського контролю може вплинути на соціальне середовище та сприяти створенню більш рівного та інклюзивного суспільства в Україні.

3.4. Реальність сьогодення: Парламентський контроль у сфері прав людини та обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в період воєнного стану в Україні.

«Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина» є втручанням в права і свободи людини, коли владні чи державні органи встановлюють певні обмеження на використання та реалізацію прав і свобод, які гарантовані Конституцією чи іншими законами країни. Ці обмеження можуть бути введені у випадках, коли це необхідно для забезпечення загальної безпеки, громадського порядку, охорони прав і свобод інших осіб, у запобіганні злочинам чи порушенням закону, а також для захисту моралі, здоров'я чи прав інших важливих соціальних цінностей.

Для демократичних країн, як Україна, навіть під час воєнного стану та особливо під час відновлення після війни, важливим є застосування «обмежень прав та свобод людини і громадянина», які передбачені Конституцією України та іншими законами.

Згідно «ст. 4 «Міжнародного пакту про громадянські та політичні права»: «держави-учасниці можуть обмежувати права і свободи людини і громадянина та відступати від своїх зобов'язаних за наступних умов:

- настання надзвичайного становище в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою;
- тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища;
- при умові, що такі заходи не є несумісними з іншими зобов'язаннями держав за міжнародним правом;
- не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження» [27].

Провівши системний аналіз статей можна визначити, що Конституція України такими умовами визначає «надзвичайній і воєнний стани»: «Так в умовах воєнного та надзвичайного стану дозволено застосовувати наступні заходи:

- примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості (аб. 5 ст. 41 КУ);
- використання примусової праці забороняється, проте не вважається такою відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан (аб. 2 ст. 43 КУ);
- можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 64 КУ);
- Парламент продовжує свою роботу у разі закінчення повноважень у період воєнного стану (аб. 3 ст. 83 КУ);
- Конституція України не може бути змінена (аб. 2 ст. 183 КУ);
- Забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування;
- обмеження прав і повноважень народних депутатів України».

Воєнний та надзвичайний стан, окрім Конституції України регулюються Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» [80] та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [81].

Розглядаючи причини введення надзвичайного стану, згадуються події Помаранчевої революції та пандемії, проте історично в Україні такий стан оголошувався лише за один день до початку воєнної агресії з боку РФ.

Згідно: «Указу Президента України від 23.02.2022 № 63/22 «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України»: « а саме 23.02.2022 з 00 год. 00 хв. 24.02 Указом Президента України від 23.02.2022 № 63/22 «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України» в умовах визнання РФ 21.02.2022 незалежності самопроголошених «ЛНР» і «ДНР» та прийняте рішення щодо введення на тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей підрозділів збройних сил Російської Федерації і фактично проіснувало до 05 год. 30 хв., коли був введений воєнний стан». Отже фактично практики застосування такого режиму в Україні немає, проте доцільно проаналізувати період обмежень прав і свобод людини і громадянина в умовах пандемії 2020-2021 років, що фактично підпадає під зміст таких обмежень» [50].

В Україні існують загальні випадки «обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина». В цілому, можна виокремити такі періоди незалежної України:

Події через які були введені обмеження, за видами які можна класифікувати як обмеження надзвичайного стану:

1) Помаранчева революція (2004р.): в цей час в Україні вели обмеження конституційних прав, які були пов'язані з обмеженнями проведення масових заходів, контролем засобів масової інформації, обмеженнями на пересування та участь у політичному процесі. Ці обмеження були введені в контексті напруженої політичної ситуації та спроби збереження громадського порядку під час масових протестів та перегонів у владу. Однак, потрібно відзначити, що обмеження цієї епохи стали предметом критики з боку різних міжнародних та внутрішніх спостерігачів за правами людини, оскільки були порушені деякі конституційні права громадян відповідно до законодавства [8, с.390-392].

2) Революція гідності (кінець 2013-2014рр.): Одним із важливих обмежень було обмеження свободи слова та інформації. Владні структури намагалися контролювати засоби масової інформації для забезпечення контролю над інформаційним простором, що може бути спрямовано на уникнення розпалення конфлікту та збереження суспільного порядку. Також виникали обмеження на проведення масових заходів, заборони на зібрання та мітинги. Ці обмеження, незважаючи на конституційні гарантії щодо свободи мирних зборів, були введені владними органами в умовах соціальної напруженості для збереження громадського порядку. Додатково, спостерігалися обмеження на свободу пересування та доступ до окремих територій. Ці заходи вводилися з метою забезпечення безпеки та уникнення загострення ситуації. Ці обмеження були встановлені в контексті гострих політичних перетворень та соціальних змін у країні та спричинені потребою владних структур зберегти безпеку та громадський порядок під час періоду активних протестів і протистоянь [25, с.19-21].

Події через які були введені обмеження, за видами які можна класифікувати як обмеження воєнного стану. Важливо відзначити, що Україна

перебуває під впливом військової агресії з 2014 року, і у зв'язку з цим, обмеження прав та свобод у контексті бойових дій існували на певних територіях протягом близько 10 років.

3) Через вторгнення російських військ на території Донецької та Луганської області були обмеження у зв'язку з загрозою безпеки громадян, що призвело до ускладнення реалізації особистих свобод і прав. Був зафіксований контроль та обмеження засобів масової інформації, перешкоджання вільному доступу до інформації та цензура. Введення обмежень на вільний доступ до окремих територій або ускладнення свободи пересування через окупаційні, злочинні дії російських загонів.

Тоді вийшов «Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII» (але на разі він не чинний), в якому визначались: «всі підстави запроваджувати конституційні обмеження прав і свобод на визначених територіях». Важливо відзначити, що режим воєнного стану не був введений на той момент, і цей закон втратив чинність 07.05.2022 року.

«Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території» від 15.04.2014 № 1207-VII», регулювався об'єктний склад правовідносин щодо обмеження прав і свобод, де визначаються: «питання обмеження режиму в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави, інші обмеження та гарантії щодо забезпечення безпеки громадян та території України. Наразі даний закон чинний та підпадає під сьогоденні нормативні обмеження» [82].

Відповідно до «ст.5 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»: «до повноважень у цій сфері суб'єктного складу органів, яким надано право обмежувати права і свободи людини і громадянина визначений військово-цивільними адміністраціями віднесені: встановлення обмежень перебування на вулиці у певний період доби, перевірка документів, обмеження

та зупинення руху транспорту тощо» [83]. Наразі даний закон чинний та підпадає під сьогоднішні нормативні обмеження.

4) «Повномасштабна військова агресія території України з лютого 2022 року» і до сьогодні. Наразі є ряд конституційних обмежень, що стосуються прав людини для забезпечення безпеки та функціонування держави в умовах воєнного стану, наприклад:

- запровадження у порядку, визначеному «Кабінетом Міністрів України»: «комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлення спеціального режиму світломаскування. Її час встановлює обласна військова адміністрація, але в окремих громадах за потреби її можуть подовжувати або скорочувати. Час комендантської години по областях може бути різним» [85];

- згідно постанови «КМУ «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану»: «запровадження трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб» [51];

- «встановлення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України: «особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів» [51];

- згідно: «Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в

Україні» від 24.02.2022 р.: «заборона покидати територію України не є тотальною та існують категорії чоловіків, що можуть виїздити за кордон. Чоловіки віком до 18 років та після 60 років жодних обмежень виїзду за межі країни не мають, це стосується і чоловіків, що належним чином оформили інвалідність та мають документи, що це підтверджують. Дозволено виїзд чоловікові, що знятий з військового обліку на підставі рішення військово-лікарської комісії про непридатність до військової служби із виключенням з військового обліку» [86][98];

- у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України: «перевірка документів у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України» [51].

Це далеко не весь список можливих обмежень прав людини під час дії воєнного стану, але з статистики соціальних опитувань громадян хвилюють найбільше ці обмеження.

Отже, оскільки «в Україні введено воєнний стан з 24 лютого 2022 року» тимчасово, під час дії цього правового режиму можуть бути обмежені конституційні права та свободи особи, зазначені у Конституції України, зокрема: «статтею 30 «Кожному гарантується недоторканність житла»; статтею 31 «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»; статтею 32 «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»; статтею 33 «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом»; статтею 34 «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»; статтею 38 «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»; статтею 39 «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і

демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування»; статтею 41 «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»; статтею 42 «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом»; статтею 43 «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»; статтею 44 «Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів»; статтею 53 «Кожен має право на освіту» [22].

Передбачені: «частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» права: «також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану» [81].

Отже, конституційні засади обмеження прав і свобод людини в Україні - це комплекс правових норм у Конституції та законах різних галузей, що регулюють умови втручання держави в права і свободи, забезпечуючи справедливість та пропорційність в обмеженнях. Ці принципи забезпечують баланс між інтересами суспільства, держави та особи, запобігаючи узурпації влади чи сваволі.

Правові відносини у сфері обмежень прав і свобод в Україні регулюються нормами міжнародних договорів, Конституції та законів. Ці норми визначають обмеження та незмінні права та свободи, з урахуванням виключних обставин для здоров'я нації та безпеки держави, зберігаючи баланс інтересів. Об'єктом цих відносин є права і свободи людини, визначені в міжнародних договорах, Конституції та законах України. Суб'єктами цих відносин є органи, які встановлюють обмеження (наприклад, Верховна Рада України, судові органи), органи, що забезпечують виконання закону (правоохоронні органи), судові органи, органи контролю за додержанням прав (наприклад, Уповноважений ВРУ з прав людини), громадські організації, громадяни та органи міжнародно-правового механізму захисту прав [14, с.65-68].

Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина та обмеження конституційних прав і свобод в період воєнного стану в Україні має важливе значення для забезпечення балансу між потребами безпеки держави та захистом основних прав громадян. У цей період парламент відіграє ключову роль у здійсненні контролю за додержанням прав людини і громадянина в умовах воєнного стану.

З одного боку, необхідність забезпечення безпеки та обмеження деяких прав може виникати в умовах воєнного конфлікту. Однак, парламентський контроль є необхідним для того, щоб забезпечити, що обмеження прав і свобод здійснюються лише за законом, з урахуванням принципів пропорційності та необхідності відповідно до міжнародних стандартів прав людини.

Парламент має активно спостерігати за застосуванням обмежень у сфері прав людини і громадянина в період воєнного стану, забезпечуючи, що вони не порушують основних конституційних прав громадян. Це дозволить зберегти баланс між потребами безпеки та захистом особистих прав та свобод кожного громадянина під час кризових ситуацій, зберігаючи важливість правової держави та принципів верховенства права в українському суспільстві.

Висновок до Розділу 3

У даному розділі досліджено практику парламентського контролю за правами людини і громадянина в Україні, яка включає аналіз національного законодавства, що регулює права людини та процедури парламентського контролю. Також розглянута взаємодія парламенту України з міжнародними організаціями у сфері прав людини, проблематика парламентського контролю та шляхи її вирішення. Окрему увагу було приділено реальній ситуації сьогодення, а саме парламентському контролю у сфері прав людини та обмеження конституційних прав та свобод в період воєнного стану в Україні.

Вивчення цих аспектів показує важливість парламентського контролю як механізму захисту прав людини і громадянина в Україні. Взаємодія з міжнародними організаціями сприяє забезпеченню відповідності внутрішнього

законодавства міжнародним стандартам. Проблеми, які виникають у цій сфері, потребують уваги та пошуку шляхів вирішення, зокрема в контексті воєнного стану, коли обмеження прав та свобод вимагають балансу між потребами безпеки та захисту основних прав людини. Загальний висновок розділу підкреслює важливість системи парламентського контролю в гарантуванні та захисті прав людини і громадянина в різних ситуаціях, включаючи кризові та воєнні умови, що сприяє зміцненню демократичних цінностей та правової держави в Україні.

Загальний висновок цього розділу підкреслює значення системи парламентського контролю у гарантуванні та захисті прав людини і громадянина в різних ситуаціях, включаючи кризові та воєнні умови. Цей підхід сприяє зміцненню демократичних цінностей та підтримує ідею правової держави в Україні, допомагаючи забезпечити баланс між потребами безпеки та захистом основних прав людини, особливо у період воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Захист прав людини і громадянина державою, зокрема через парламент України, є критично важливою складовою стабільного та розвинутого суспільства. Парламент відіграє визначальну роль у створенні та вдосконаленні законодавства, яке гарантує захист прав і свобод громадян.

Парламент України має відповідальність перед громадянами у забезпеченні дотримання конституційних гарантій, вирішенні системних проблем у сфері прав людини і громадянина, а також у створенні ефективних механізмів контролю за їх дотриманням.

Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина відіграє ключову роль у забезпеченні захисту, розвитку та дотриманні прав та свобод громадян. Цей механізм контролю забезпечує відповідність законодавства та діяльності державних органів міжнародним стандартам прав людини і громадянина. Його ефективність полягає в здатності відстежувати, перевіряти та контролювати дотримання правових норм, а також у спроможності реагувати на можливі порушення прав людини шляхом прийняття нових законів, ініціювання реформ або впровадження коректив до діючих правових актів.

Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина створює можливість ширшого громадського обговорення питань прав людини та сприяє залученню громадянського суспільства до процесу вирішення проблем в цій сфері. Він є важливим інструментом для забезпечення демократичної та правової державності, допомагаючи створити умови для гармонійного розвитку суспільства на основі захисту та пошанування прав людини і громадянина.

«Уповноважений Верховної Ради України з прав людини» виступає як ключова фігура у системі парламентського контролю за правами людини і громадянина. Його роль полягає в забезпеченні захисту прав та свобод громадян шляхом виконання функцій, пов'язаних з моніторингом, захистом та сприянням розвитку правової культури в країні. Уповноважений ВРУ є механізмом, що забезпечує взаємодію громадян з органами влади, консультує та надає юридичну

допомогу громадянам у вирішенні порушень їх прав. Крім цього, він активно сприяє вирішенню системних проблем та недоліків у галузі прав людини і громадянина шляхом представлення пропозицій щодо удосконалення законодавства. Уповноважений ВРУ з прав людини відіграє значну роль у підвищенні ефективності парламентського контролю за правами людини через свою активну позицію у вирішенні проблем, пов'язаних із захистом прав і свобод громадян, сприяючи формуванню правової культури та забезпеченню реалізації конституційних гарантій в цій сфері.

Проблематика парламентського контролю у сфері прав людини і громадянина в Україні охоплює кілька ключових аспектів, що потребують уваги та негайного вирішення. По-перше, недостатня ефективність механізмів контролю призводить до недоліків у нагляді за дотриманням прав людини і громадянина. Не завжди існуючих механізмів вистачає для забезпечення ефективного захисту прав громадян. Також, важливою проблемою є низька усвідомленість громадськості щодо їх прав та механізмів їх захисту. Це може ускладнювати функціонування системи контролю. Системні недоліки та прогалини у законодавстві у сфері прав людини також ускладнюють контроль та забезпечення захисту прав громадян. Недостатня координація та співпраця між органами влади та громадськими установами становить ще один аспект проблеми. Не завжди існує ефективна взаємодія для забезпечення найбільш ефективних заходів у сфері захисту прав людини і громадянина. Особливо важливою є потреба у підвищенні усвідомлення та освіти громадян щодо їх прав та ролі парламентського контролю в цьому процесі через освітні та інформаційні заходи. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу та взаємодії між владою, громадськістю та експертною спільнотою. Необхідно підвищити ефективність контролю, збільшити усвідомлення громадськості та сприяти узгодженому захисту та реалізації прав людини в Україні.

Наразі, важливість захисту прав людини парламентом України під час війни надзвичайно висока, оскільки воєнний стан може призвести до порушень прав і свобод людини. Парламент має критичне значення у забезпеченні захисту цивільного населення та гарантуванні їх прав у непростий період воєнного

конфлікту. Парламент України повинен приділяти особливу увагу прийняттю законів та регуляцій, спрямованих на захист громадян в умовах війни. Це включає надання необхідної підтримки для людей, які постраждали внаслідок озброєного конфлікту, забезпечення безпеки громадян, особливо уразливих груп, та забезпечення доступу до судового захисту для захисту їх прав.

Парламент має активно сприяти впровадженню законів, які гарантують права належним чином, незалежно від складнощів воєнного стану. Його дії та рішення повинні бути спрямовані на забезпечення захисту громадян та дотримання основних принципів прав людини під час конфлікту, зміцнюючи довіру та стабільність в суспільстві.

На сьогоднішній день усвідомлюється, що держава стоїть перед складними виборами. Поточні дії мають історичне значення й у майбутньому визначатимуть результати роботи головних органів державної влади, особливо Верховної Ради України, яка приймає закони, що обов'язково діятимуть як для звичайних громадян, так і для установ державної влади. Парламентський контроль грає важливу роль у процесі ухвалення нових законів. Верховна Рада України контролює як власну роботу, так і роботу Кабінету Міністрів України. На сьогодні потрібно суттєво переглянути уявлення про парламентський контроль, оскільки в Україні проблема реалізації цієї функції в останні часи стала особливо гострою. Юридичні та політичні конфлікти, що виникають навколо різних аспектів законодавчої та наглядової роботи Верховної Ради України, хоч і не перешкоджають їх виконанню, але постійні дискусії щодо контрольних функцій парламенту призводять до блокування законодавчих актів, які мають уточнювати відповідні конституційні норми. Це призвело до зведення контрольної діяльності українського парламенту на мінімум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янов В.Б. Державне управління в Україні. Навчальний посібник. К., 1998. 432 с. URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/692/>
2. Алексейчук І.С. *Гілея Освіта та політика: аспекти взаємодії науковий вісник* 2013. № 76. с. 197-199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_76_70
3. Артiшевський А. Е. Корупція в органах державної влади як чинник делігiтимації політичної влади *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 130.с. 407-410. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_130_109
4. Барабаш Ю.Г. Контрольна функція вищого представницького органу України. *Вісник прокуратури*. 2003. № 3. С. 39-43.
5. Барабаш Ю.Г. Механізм парламентського контролю в Україні: інституціональний аспект Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. ст. Вип. 10 Прикарп. ун-т ім. В. Стефаніка Ред. В.В. Луць. Івано-Франківськ: Плай, 2002. с. 25-32.
6. Буник Микола Зиновійович *Велика українська енциклопедія Парламент* 27.01.2022р. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82>
7. Васильченко В. М. Назви найвищих законодавчих органів: від етимології до номінації Сучасні міжнародні відносини Актуальні проблеми теорії і практики матеріали міжнародної науково-практичної конференції том III. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/60565/1/%D0%9D%D0%90%D0%97%D0%92%D0%98%20%D0%9D%D0%90%D0%99%D0%92%D0%98%D0%A9%D0%98%D0%A5%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%94%D0%90%D0%92%D0%A7%D0%98%D0%A5%20%D0%9E%D0%A0%D0%93%D0%90%D0%9D%D0%86%D0%92.pdf>
8. Виговська Т. В Помаранчева революція та її вплив на громадянську зрілість українського суспільства *Університетські наукові записки*. 2005. № 12. С. 389-394. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2005_1-2_65.

9. Ватаманюк О. Сергієнко О. Громадська участь залучення громадян. Депутатська діяльність в округах. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/80/Gromadskaychast.pdf>
10. Гелей С.Д., Рутар С.М. *Політологія: навчальний посібник* 2012 URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_704_68856169.pdf
11. Громадські приймальні Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/gromadski-prijmalni>
12. Громадянство та участь. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. Council of Europe URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/citizenship-and-participation#4>
13. Громадська організація Інформаційно-аналітичний центр Громадський Простір. Як працює український парламент URL: <https://www.prostir.ua/?library=yak-pratsyuje-ukrajinskyj-parlament>
14. Дорошенко Е.Р. Обмеження прав і свобод як потреба забезпечення політичної безпеки у повоєнний період. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2013. С. 65-68. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/10_2021.pdf
15. Європейська хартія місцевого самоврядування Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#doc_info
16. Журавський В. С. Теоретичні та організаційно-правові проблеми становлення і розвитку українського парламентаризму. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594704.pdf>
17. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#doc_info
18. Здійснення в Україні парламентського контролю. Порядок проведення парламентських слухань//Конституційне та конституційно-процесуальне право України. *Навч. посібник*. URL: <http://mego.info/>
19. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (укр/рос) ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 18.12.1979 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#doc_info

20. Конвенція про права дитини ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#doc_info
21. Конституція України Розділ 2 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
22. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4404>
23. Косінов С. А. Парламентський контроль за урядом: порівняльно-правовий аспект *Юрист України*. 2013. № 2. с. 20-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_2_5
24. Копча В. В. Основні принципи верховенства України стр.33-34 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/41323/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%9F%D0%98.pdf>
25. Киридон А. М Євромайдан / Революція Гідності: причини, характер, основні етапи. *Історична пам'ять*. 2015. Вип. 33. С. 17-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ip_2015_33_4
26. Марцеляк О. В. Функції омбудсмена Право і Безпека 2003. Т. 2, № 4. с. 61-67 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2003_2_4_15
27. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#doc_info
28. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації ООН; Конвенція, Міжнародний документ, Заява від 21.12.1965 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#doc_info
29. Нікольська О. В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина Правничий часопис Донецького університету. 2014. № 1-2. с. 9-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2014_1-2_4
30. Ніколайчук В.С. Роль омбудсмена у забезпеченні прав людини: автореф. дип. роботи на здобуття, освітнього ступеня «магістр»: спец. 081

«Право» ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2021. 13 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/>

31. Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини Угоди, договори, меморандуми URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/ugodi-dogovori-memorandumi>

32. Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини Стан виконання рекомендацій Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%9D%D0%9F%D0%9C/zvit_12_2021_site.pdf

33. Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини Рік роботи Уповноваженого Верховної Ради з прав людини URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/rik-roboty-upovnovazhenoho-verkhovnoi-rady-z-prav-liudyny>

34. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини Рекомендації по подоланню дискримінації в Україні від УГСПЛ 04.01.2009 URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/rekomendatsiji-po-podolannju-dyskryminatsiji-v-ukrajini-vid-uhspl/>

35. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

36. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин. Предмет видання URL: https://kompravlud.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/pred_vidan/72608.html

37. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини URL: <https://www.helsinki.org.ua/>

38. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

39. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації URL: <https://komit.rada.gov.ua/>
40. Офіційний сайт Конституційного суду України Каталог юридичних позицій, Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками) URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5110-parlamentskyy-kontrol>
41. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування URL: <https://komzdrav.rada.gov.ua/>
42. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань молоді і спорту URL: <https://komsport.rada.gov.ua/>
43. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій URL: <https://kno.rada.gov.ua/>
44. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів URL: <https://komspip.rada.gov.ua/>
45. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова URL: <https://komsvobslova.rada.gov.ua/>
46. Офіційний веб-сайт Міністерство економіки України Кодекси України URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=1d502206-1d17-40f7-b021-3dd4d1e25b34&title=KodeksiUkraini>
47. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#doc_info
48. Пильгун Н.В., Рощук М.В. Реалізація принципу верховенства права як необхідна умова побудови правової держави *Юридичний вісник: Повітряне і космічне право*. 2012. № 4. с. 30–35.
49. Парламентський контроль Навчальний онлайн курс, при підтримці ЄС та Програмі розвитку ООН ст.10 URL: <https://e-learning.rada.gov.ua/storage>

50. Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України Указ Президента України від 23.02.2022 № 63/2022 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/2022#Text>

51. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 13.07.2011 № 753 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#doc_info

52. Протокол N 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS N 177) (укр/рос) Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 04.11.2000 № 12 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#doc_info

53. Пояснювальний звіт щодо Європейської конвенції про захист національних меншин, Стаття 2, абзац 23 Council of Europe URL:<http://conventions.coe.int/Treaty/en/reports/html/166.htm#FN2>

54. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова ВРУ URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-20#n202>

55. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів сексуального насильства, вчинених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Постанова ВРУ URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2602-20#Text>

56. Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України для підготовки та комплексного врегулювання питань надання соціальних гарантій ветеранам війни, Захисникам і Захисницям України та членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України: Постанова ВРУ URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3308-IX#Text>

57. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України щодо фінансування лікування та реабілітації військовослужбовців у медичних закладах: Постанова ВРУ URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3397-IX#Text>

58. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#doc_info
59. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України Закон України від 19.12.2019 № 400-ІХ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#doc_info
60. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#doc_info
61. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#doc_info
62. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#doc_info
63. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#doc_info
64. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#doc_info
65. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#doc_info
66. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#doc_info
67. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#doc_info
68. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#doc_info
69. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#doc_info
70. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#doc_info

71. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#doc_info
72. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#doc_info
73. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#doc_info
74. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#doc_info
75. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#doc_info
76. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#doc_info
77. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#doc_info
78. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#doc_info
79. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#doc_info
80. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#doc_info
81. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#doc_info
82. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#doc_info

83. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#doc_info
84. Про затвердження Положення про Апарат Верховної Ради України Розпорядження Голови Верховної Ради України; Положення від 25.08.2011 № 769 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769/11-%D1%80%D0%B3?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82#w1_1
85. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 08.07.2020 № 573 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>
86. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
87. Рутар С.Д., Політологія: *Навч. посіб. Гелей С.М.* 2007р. Видавець: Київ: Знання розділ 14 ПАРЛАМЕНТАРИЗМ. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2321.html>
88. Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку проведення загальної мобілізації" Закон України від 08.11.2023 № 3430-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3430-20#Text>
89. Статут громадської спілки «Українська Гельсінська спілка з прав людини» URL: <https://web.archive.org/web/20160620211331/http://helsinki.org.ua/statut-hromadskoji-spilky-ukrajinska-helsinska-spilka-z-prav-lyudyny-redaktsiya-2013-roku/>
90. Стахова Н. І. Михальчук В. М. Роль та функції уповноваженого з прав людини в державному управлінні України *Інвестиції: практика та досвід № 16/2021* URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2021/17.pdf
91. Уповноважений ВРУ з прав людини Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році офіційний сайт URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

92. Федоренко В. Л. Комітети, тимчасові спеціальні та слідчі комісії Верховної Ради України: поняття, функції та повноваження, структура та порядок діяльності *Право і суспільство*. 2021 № 6. с. 9-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2021_6_4
93. Хомська Р.М. Що таке громадянська участь. 2004. с. 276. (Взято зі статті А. І. Буханевич Громадська участь як форма реалізації громадського контролю за діяльністю органів державної влади) стр.81 URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2010/24.pdf
94. Хмелевська Н. А. Історико-філософський огляд понять "право", "природні права" та "права людини" *Гуманітарний часопис*. 2011. № 3. с. 82-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2011_3_13
95. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю стр. 7-8 URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/81.pdf
96. Чепульченко Т. О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право*. - 2012. - № 3. - С. 185-188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_3_36
97. Шулякова Т.В. Бобровник С.В. «Права людини», «права особи» та «права громадянина»: співвідношення понять та їх конституційне закріплення URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/60925/5/Shulyakova.pdf>
98. Шемшученко Ю. С. Постанова Верховної Ради України Юридична енциклопедія : 6 т. *Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана*, 2002. Т. 4 720 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>
99. Cambridge Dictionary Значення «parliament» URL: <https://dictionary.cambridge.org/>